

LUNDS
UNIVERSITET

Socialhögskolan

”Vi är ju också insatsstyrda [...] det är ju svårt med såna begrepp som ensamhet”

- Tio biståndshandläggares syn på ofrivillig ensamhet bland äldre

Frida Gustafsson & Nellie Hallberg Lilja

Kandidatuppsats (SOPA63)

HT20

Handledare: Tove Harnett

Abstract

Authors: Frida Gustafsson and Nellie Hallberg Lilja

Title: “We are also directed by interventions [...] it’s difficult with such concepts as loneliness”

- Care managers view on loneliness among elderly [Translated title]

Supervisor: Tove Harnett

Assessor: Hans Knutagård

The aim of this study was to explore care managers view on loneliness among elderly and to examine what interventions they proposed. Ten qualitative interviews were conducted with care managers from nine municipalities in the region of Skåne. The empirical material that has been collected was analyzed through Håkan Jönsons (2010) perspective analysis and Roine Johanssons (2007) theory of street-level bureaucracy. Our study has shown that loneliness among older people was constructed as a complex and subjective problem. At the same time care managers constructed loneliness as a natural consequence of getting older. Furthermore, the care managers seemed to have difficulties dealing with the elderly as complex individuals, and they often ended up with predetermined interventions rather than meeting the needs of the individual. We have also been able to conclude that care managers have a discretion, which gives them the opportunity to make flexible interpretations regarding client’s situations. Although our result has shown that it can be difficult for the care managers to know how to use their discretion. Instead their interventions to meet client’s loneliness tended to follow an equal pattern of either company by nursing staff, or company in a municipal meeting point.

Keywords: *care managers, loneliness, elderly, interventions, perspective analysis and street-level bureaucracy*

Förord

Först och främst vill vi rikta ett stort tack till våra intervjupersoner för er medverkan. Tack för att ni har delat med er av era tankar och erfarenheter. Vi vill även rikta ett stort tack till vår handledare, Tove Harnett, för många goda råd och värdefull vägledning under vår arbetsprocess. Slutligen vill vi även tacka varandra för ett gott samarbete.

Innehållsförteckning

1. INLEDNING	1
1.1 PROBLEMFÖRMULERING.....	1
1.2 SYFTE.....	3
1.3 FRÅGESTÄLLNINGAR.....	3
1.4 BEGREPPSDEFINITION.....	3
2. KUNSKAPSLÄGET	4
2.1 DEFINITIONER AV ENSAMHET.....	4
2.2 OMFATTNING.....	5
2.3 RISKFAKTORER FÖR ENSAMHET.....	5
2.4 KONSEKVENSER AV ENSAMHET.....	6
2.5 BISTÅNDSHANDLÄGGNING.....	7
2.5.1 Handläggning och insatser.....	7
2.5.2 Interventioner för ofrivillig ensamhet.....	9
3. TEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER	10
3.1 PERSPEKTIVANALYS.....	10
3.1.1 Problemets karaktär.....	10
3.1.2 Problemets orsaker.....	11
3.1.3 Problemets lösningar.....	11
3.2 GRÄSROTSBYRÅKRAT.....	11
4. METOD OCH METODOLOGISKA ÖVERVÄGANDEN	13
4.1 METODVAL.....	13
4.1.1 Intervjuer.....	13
4.2 URVAL.....	14
4.3 METODENS TILLFÖRLITLIGHET.....	15
4.3.1 Förförståelse.....	16
4.4 BEARBETNING OCH ANALYS.....	16
4.5 ETISKA ÖVERVÄGANDEN.....	18
4.6 ARBETSFÖRDELNING.....	19
5. RESULTAT OCH ANALYS	20
5.1 ETT SUBJEKTIVT, DOLT OCH KÄNSLIGT, MEN NATURLIGT PROBLEM.....	20
5.2 ENSAMHET ÄR INTE SÅ ENKELT SOM ATT SAKNA FOLK OMKRING SIG.....	24
5.3 SÄLLSKAP AV HEMTJÄNST SOM LÖSNING.....	25
5.4 SÄLLSKAP I KOMMUNENS REGI.....	30

5.4.1 Mötesplats och dagverksamhet som lösning	30
5.4.2 Äldreboende som sista-hands-lösning.....	34
5.5 MER SÄLLSYNTA LÖSNINGAR	35
6. AVSLUTANDE DISKUSSION.....	39
REFERENSLISTA	41
BILAGA 1: INFORMATIONSBREV	45
BILAGA 2: INTERVJUGUIDE	46

1. Inledning

1.1 Problemformulering

Ensamhet kan förstås som en subjektivt upplevd känsla, vilken följer av att det saknas överensstämmelse mellan en persons tillgängliga och önskade sociala relationer. Ensamheten kan å ena sidan grunda sig i en önskan från den enskilde om att dennes sociala relationer var fler till antalet. Det finns å andra sidan de som upplever sig ensamma till följd av att de skulle vilja ha ett större djup i sina relationer (Dahlberg 2020). På liknande vis beskriver respondenterna i en kvalitativ studie att känslor av ensamhet kan uppstå både till följd av att vara utan andra och i sällskap av andra (Dahlberg 2007). Forskning visar vidare att ensamhet kan delas in i olika former, så som social, emotionell och existentiell ensamhet. Det saknas med andra ord en entydig definition av vad ensamhet är, vilket resulterar i att det är ett svårt problem att avgränsa.

Statistiskt sett har förekomsten av ensamhet visat sig vara störst bland yngre personer och hos dem som tillhör målgruppen de allra äldsta. Till de allra äldsta räknas personer som är i åldern 75–80 år och äldre. Detta mönster har identifierats i en sammanställning av europeisk och nordisk forskning (Dahlberg 2020). En vanlig föreställning är vidare att det har skett en ökning över tid gällande ensamhet bland äldre. Nordisk forskning visar dock att ensamhet bland äldre har legat på en jämn nivå över tid. Samtidigt behöver det tas i beaktande att antalet äldre personer i de nordiska länderna ökar, vilket innebär att det sannolikt finns ett större antal äldre personer som upplever ensamhet idag jämfört med tidigare (ibid.).

I och med rådande Covid-19 pandemi har ytterligare uppmärksamhet riktats mot ensamhetsfrågan, där äldre personer har befunnit sig i centrum av diskussionen. Pandemin har lett till en förändrad vardag, inte minst för de äldre som länge rekommenderats att reducera sina sociala kontakter för att minska risken att smittas. Till följd av dessa rekommendationer har äldres fysiska- och psykiska hälsa påverkats negativt (Folkhälsomyndigheten 2020), något som har gjort att det har blivit allt mer aktuellt att tala om ensamhet och dess effekter.

Det har visat sig att ensamhet signalerar fara för den enskilde, och att få stå utanför gruppen kan medföra att kroppen reagerar med ångest, obehag och stress. Att få tillhöra en gemenskap

kan däremot upplevas som ett skydd, som således genererar en trygghet för den enskilde. Vid ensamhet reagerar människan därför genom att instinktivt vilja återvända till sin trygghet och gemenskap (Strang 2014). Sociala relationer har generellt en positiv påverkan på den äldres hälsa och mående, men i takt med åldrandet kan det vara svårare att upprätthålla och skapa nya relationer (Agahi et al. 2010). När den sociala gemenskapen blir allt mer begränsad kan den äldre uppleva en känsla av ensamhet, som i sin tur kan påverka hälsan negativt såväl fysiskt som psykiskt (Coyle & Dugan 2012; Crewdson 2016).

Enligt Äldreomsorgens nationella värdegrund (Socialstyrelsen 2012) har yrkesverksamma som kommer i kontakt med äldre ett delat ansvar och ett gemensamt uppdrag för att säkerställa deras välbefinnande. Detta ansvar framgår på följande sätt av 5 kap. 4 § socialtjänstlagen (SFS 2010:427);

Socialtjänstens omsorg om äldre ska inriktas på att äldre personer får leva ett värdigt liv och känna välbefinnande (värdegrund).

Socialnämnden ska verka för att äldre människor får möjlighet att leva och bo självständigt under trygga förhållanden och ha en aktiv och meningsfull tillvaro i gemenskap med andra.

Lagstiftningen ger dock inte en tydlig förklaring till hur äldres behov av social gemenskap ska tillförsäkras, vilket resulterar i att yrkesverksamma ges ett tolkningsföreträde i frågan.

Sammantaget visar forskning att det inte finns någon entydig förklaring till vad ensamhet innebär och hur det ska definieras. Det finns en komplexitet i diskussionen som beror på att ensamhet ofta beskrivs som en subjektivt upplevd känsla, vilken kan skilja sig åt från person till person. Då det saknas konsensus kring vad ensamhet är, finns det inte heller ett självklart svar på vad som bör göras i arbetet med att förebygga och lindra ensamhet. Precis som med mycket annat finns det ingen universell lösning på ensamhetsproblematiken och därför behöver det erbjudas alternativ. Med vetskapen att känslor av ensamhet är vanligast förekommande bland äldre personer, framförallt de allra äldsta, samt att ensamheten kan medföra negativa hälsoeffekter, finns det ett behov av att utforska detta forskningsområde vidare. Ibland kan den äldre behöva samhällets stöd för att bryta den ofrivilliga ensamheten och därav är det ett ämne som är relevant för socialt arbete. Denna studie kommer således att ta utgångspunkt i intervjuer med biståndshandläggare inom äldreomsorgen, i syfte att få en ökad förståelse för deras syn

på- och kunskap kring ofrivillig ensamhet hos äldre. Detta kan i sin tur generera värdefull information till utvecklingen av arbetet med ofrivillig ensamhet bland äldre.

1.2 Syfte

Syftet med studien är att undersöka hur tio biståndshandläggare inom äldreomsorgen i Skåne ser på ofrivillig ensamhet bland äldre, för att utifrån detta analysera hur ofrivillig ensamhet kan konstrueras som socialt problem, samt analysera de lösningar som föreslås vid ensamhetsproblematik.

1.3 Frågeställningar

- Hur beskriver biståndshandläggarna ofrivillig ensamhet bland äldre?
- Hur kan biståndshandläggarnas lösningar på ensamhetsproblematiken förstås?

1.4 Begreppsdefinition

När vi i denna studie talar om *äldre* syftar vi till personer som är över 65 år, vilket baseras på äldreomsorgens gränsdragning för målgruppen. Vidare använder vi begreppet *ofrivillig ensamhet* för ensamhet som inte är självvald. Begreppet *biståndshandläggare* syftar i denna studie till handläggare inom äldreomsorgen, som arbetar med att utreda ansökningar om bistånd enligt socialtjänstlagen.

2. Kunskapsläget

I följande kapitel kommer vi att redovisa den tidigare forskning som vi har funnit kring ensamhet. För att hitta relevant forskning har vi genomfört sökningar i databasen LUB-search med sökord så som; *loneliness*, *elderly*, *care managers*, *ofrivillig ensamhet* och *interventions*. Genom att använda oss av "peer-reviewed" artiklar har vi försökt nå en hög vetenskaplig kvalitet på forskningen. Vidare har vi använt oss av Googles sökmotor för att hitta aktuell statistisk inom ämnet.

2.1 Definitioner av ensamhet

I forskning beskrivs ensamhet ofta som en subjektivt upplevd känsla, vilken vanligtvis innefattas av att den enskildes sociala relationer upplevs som otillräckliga (Cohen-Mansfield & Perach 2015). Den upplevda ensamheten kan skilja sig åt, den kan handla om att den enskilde antingen önskar en ökad kvantitet eller kvalitet på sina sociala relationer. Det vill säga att personen kan ha en önskan om ett ökat antal sociala relationer eller ett ökat djup i sina relationer (Dahlberg 2020). Vidare kan ensamhet ses ur två olika dimensioner; emotionell och social ensamhet. Emotionell ensamhet är relaterat till avsaknaden av nära vänner, någon att anförtra sig till och finna stöd hos. Social ensamhet kan snarare ses ur ett bredare perspektiv och innebär att en person önskar att få tillhöra ett större socialt sammanhang eller gemenskap (Dahlberg & McKee 2014; Dahlberg 2020). Emotionell och social ensamhet kan upplevas oberoende av varandra, en person kan uppleva sig socialt ensam även om hen har nära vänner, respektive känna sig emotionellt ensam trots att hen tillhör en gemenskap eller grupp (Dahlberg 2020). Ensamhet kan enligt studier även betraktas ur en tredje dimension som benämns existentiell ensamhet. Den existentiella ensamheten kan grunda sig i olika faktorer, så som en upplevd brist av kontakt med andra och omvärlden, en känsla av att vara isolerad eller en rädsla för att bli övergiven. Dödsångest och andra känslor som är relaterade till döden är ofta kopplade till en existentiell ensamhet (G. van Tilburg 2020).

Sammantaget visar forskning att det finns en rad olika förklaringar och definitioner för ensamhet. Ofta omnämns också social isolering i relation till ensamhet, något som Cohen-Mansfield och Perach (2015) menar kan ge en felaktig bild då social isolering vanligtvis betraktas som mer objektivt än ensamhetens subjektiva känsla. Social isolering syftar till en begränsad möjlighet för den enskilde att tillhöra ett socialt sammanhang (ibid.). Således kan

social isolering kännetecknas av att sällan träffa nära anhöriga och vänner, vara ensamboende samt tillhöra ett mindre socialt nätverk (Dahlberg 2020).

2.2 Omfattning

Socialstyrelsen (2020) har i en enkätundersökning tillfrågat respondenter boendes på särskilt boende och personer som bor i ordinärt boende med hemtjänst, om det händer att de besväras av ensamhet. Det var 40 procent av respondenterna i ordinärt boende som svarade att de känner sig ensamma då och då, medan 13 procent kände sig ensamma ofta. Resultatet visade vidare att det var vanligare att personer som bodde på särskilt boende uppgav att de besvärades av ensamhet. 50 procent av respondenterna på särskilt boende svarade att de besvärades av ensamhet då och då, respektive 19 procent som upplevde besvären ofta (ibid.). Vidare har Dahlberg (2020) och Statistiska centralbyrån - SCB (2019) identifierat ett mönster som tyder på att de äldsta är de som bedöms vara allra ensamast. I sistnämnd undersökning presenteras mätningar kring social isolering. Enligt SCB:s definition anses en person vara socialt isolerad om den bor ensam och träffar anhöriga, vänner eller bekanta mer sällan än en ett par gånger i månaden. Statistiken, som baserades på mätningar från år 2016 – 2017 visade att social isolering var mindre vanligt bland yngre personer, för att sedan gradvis öka med åldern. Bland äldre i åldern 75–84 beräknades 10 procent vara socialt isolerade vid mättillfället, medan andelen socialt isolerade inom åldersgruppen över 85 år uppgick till 15 procent. Även vid mätningar av höggradig social isolering visade sig personer i åldern 85 år och äldre vara en grupp som utmärkte sig. I åldersgruppen uppgav 8 procent att de hade kontakt med andra via telefon eller internet mer sällan än en gång i veckan, vilket angavs som mått för höggradig social isolering (Statistiska Centralbyrån 2019).

2.3 Riskfaktorer för ensamhet

Lennartsson et al. (2020) framför att det finns en rad olika riskfaktorer som kan bidra till upplevd ensamhet. Deras studie påvisar bland annat ett samband mellan att vara kvinna och att i större utsträckning känna sig ensam. Detta förklaras huvudsakligen av att kvinnor ofta uppnår en högre levnadsålder än män och därmed förlorar sin livspartner tidigare. Även Dahlberg och McKee (2014) har kunnat se ett samband mellan att förlora en partner och att uppleva sig ensam. De framhåller dock inte kön som en avgörande faktor för ensamhet. I studien av Lennartsson et al. (2020) identifieras vidare ett samband mellan ålder och ensamhet, där äldre

i hög ålder upplever sig ensamma i större utsträckning. Detta samband beskrivs dock vara starkt förknippat med att äldre ofta upplever en försämrad hälsa. Hög ålder anges även som en riskfaktor för ensamhet på grund av att äldre generellt löper en högre risk att förlora sin partner (ibid.).

Vidare framkommer det i Lennartssons et al. (2020) studie att det finns ett samband mellan ensamhet och social exkludering. Det sociala deltagandet beskrivs minska till följd av ökad ålder, vilket i sin tur vanligtvis resulterar i ett reducerat antal sociala relationer. Faktorer som kan påverka den äldres möjlighet till att skapa och upprätthålla sociala relationer är bland annat ett avslutat arbetsliv, samt sviktande hälsa och funktionsförmåga. Detta kan i förlängningen medföra en ökad känsla av ensamhet för den äldre (ibid.).

Coyle och Dugan (2012) menar att risken att uppleva ensamhet är större hos äldre personer. De menar likt Lennartsson et al. (2020) samt Dahlberg och McKee (2014) att risken för ensamhet ökar när den äldre mister sin partner eller andra i sitt sociala nätverk (ibid.). Att ingå i ett äktenskap bedöms ha en skyddande effekt mot att uppleva ensamhet, då det är möjligt att finna stöd i sin partner. Att vara ogift kan öka risken för att uppleva ensamhet, då det inte finns en partner att luta sig mot (Dahlberg et al. 2018). Coyle och Dugan (2012) beskriver vidare att risken för upplevd ensamhet ökar om den enskilde är ensamboende, har ett begränsat socialt nätverk eller sällan deltar i sociala sammanhang och aktiviteter. De påtalar dock att upplevd ensamhet inte alltid ökar i takt med stigande ålder och att många äldre faktiskt inte upplever sig ensamma (ibid.). Lennartsson et al. (2020) framhåller att likväl som att sviktande hälsa kan öka risken för upplevd ensamhet, så kan upplevd ensamhet ha effekt på hälsan.

2.4 Konsekvenser av ensamhet

Sociala relationer och gemenskap är viktigt för en människas psykiska- såväl som fysiska hälsa. Sociala relationer kan verka som ett betydelsefullt socialt stöd, samt öka självkänslan och bidra till en trygghet för den äldre (Agahi et al. 2010). Utan sociala relationer och gemenskap kan ensamhet uppstå, något som kan göra att den fysiska hälsan reagerar i form av ökat blodtryck, ökade kortisolvärden samt nedsatt immunförsvar (Coyle & Dugan 2012; Agahi et al. 2010). Den ökade produktionen av kortisol kan i sin tur påverka den kognitiva förmågan hos den äldre.

Ensamhet kan bidra till att stresshormoner frigörs i kroppen, vilka i sin tur påverkar nervsystem och kan försämra immunförsvaret (Lennartsson 2020).

Vidare visar forskning att ensamhet kan sammankopplas med utvecklingen av Alzheimers sjukdom hos den äldre (Coyle & Dugan 2012). Flertalet studier visar att stigande ålder och ensamhet kan ha ett samband med ökad risk för att utveckla demenssjukdomar. Ensamhet kan även ha ett samband med nedsatt kognitiv förmåga. Däremot skulle fler studier behöva göras för att konstatera vilken typ av samband som föreligger mellan ensamhet och nedsatt kognitiv förmåga (Lennartsson 2020; Crewdson 2016). Ensamhet kan också öka risken för försvagad motorik i form av försämrade grip-, rörelse- och koordinationsförmåga. Rörelse och ensamhet har en växelverkande relation; minskad rörlighet kan vara en effekt av ensamhet såväl som att ensamhet kan vara en effekt av minskad rörlighet (Crewdson 2016).

Därutöver framhåller Crewdson (2016) att ensamhet kan påverka den psykiska hälsan genom förhöjd risk för upplevd depression och ångest, något som även Coyle och Dugan (2012) bekräftar i sin artikel. Även Lennartsson (2020) beskriver att det har gått att se ett samband mellan ensamhet och depression hos äldre människor, och framhåller också att ensamhet bidrar till en ökad risk för suicidbenägenhet. I en av studierna som Lennartsson sammanställt identifierades ett samband mellan depression och kvaliteten på de sociala kontakter och det sociala stöd en har. Det visade sig däremot inte finnas en lika tydlig signifikans mellan depression och antalet sociala relationer som en person har. Avsaknaden av socialt stöd kan medföra att den enskilde upplever en mer allvarlig grad av depression och ångest, som i sin tur kan vara svår att återhämta sig från (ibid.).

2.5 Biståndshandläggning

2.5.1 Handläggning och insatser

Biståndshandläggare bedömer och beviljar bistånd till äldre utifrån 4 kap 1 § socialtjänstlagen (SFS 2016:654).

Den som inte själv kan tillgodose sina behov eller kan få dem tillgodosedda på annat sätt har rätt till bistånd av socialnämnden för sin försörjning (försörjningsstöd) och för sin livsföring i övrigt [...] Den enskilde ska genom biståndet tillförsäkras en skälig

levnadsnivå. Biståndet ska utformas så att det stärker hans eller hennes möjligheter att leva ett självständigt liv.

Socialstyrelsen (2015) framhåller att det inte finns några faktiska gränser för vilka bistånd som kan beviljas enligt 4 kap 1 § socialtjänstlagen. Bistånd ska anpassas efter den enskilde och bör ha en övergripande helhetssyn över individens situation och behov. Bistånden ska inte vara styrda utifrån vad socialtjänsten kan erbjuda (ibid.).

Lindelöf och Rönnbäck (2004) menar att biståndsprocessen inom äldreomsorgen kan vara problematisk. När en äldre person inkommer med en ansökan om bistånd prövar biståndshandläggaren den enskildes behov gentemot de insatser som kommunen erbjuder. Lindelöf och Rönnbäck benämner de insatser som erbjuds inom kommunen som en *insatskatalog*. De menar att om en ansökan inte kan matchas och beviljas utifrån de insatser som finns i insatskatalogen, riskerar den enskilde att avvisas eller att få sina behov anpassade utefter de insatser som erbjuds. Vidare kan insatskatalogen se olika ut beroende på kommun eller variera mellan biståndshandläggare, något som dels kan påverka brukaren men även biståndshandläggarens handlingsutrymme (ibid.). Andersson (2004) framhåller att den sociala aspekten inte lyfts i samma utsträckning i behovsbedömningar, insatser till följd av nedsatt fysisk hälsa är mer prioriterade. Det sociala perspektivet anses saknas i många av de behovsbedömningar som görs, något som påverkar den äldres möjligheter att få stöd utifrån den sociala aspekten (ibid.).

I ett försök att motverka den *insatskatalog* som Lindelöf och Rönnbäck (2004) beskriver, började Individens behov i centrum (IBIC), utarbetas år 2015. Socialstyrelsen (2016) framför att IBIC har till syfte att användas som ett stöd i handläggningen av ärenden, för att försäkra sig om att individens behov lyfts fram. IBIC ska utgå från den enskildes individuella behov och inte från förutbestämda insatser, detta för att tillförsäkra den enskilde en god handläggning och bästa möjliga stöd. Detta arbetssätt har vidare som mål att ge en ökad rättssäkerhet, då det strukturerade arbetssättet säkerställer att lag och intentioner följs. Slutligen är arbetssättet även tänkt att ge bättre förutsättningar för uppföljningar av insatser. Vid uppföljning ges den enskilde möjlighet att framföra sin åsikt samtidigt som handläggaren kan förvissa sig om att insatserna håller en god kvalitet (ibid.).

2.5.2 Interventioner för ofrivillig ensamhet

Frank och Dahlberg (2020) redovisar internationella- och nordiska interventionsstudier, där de internationella studierna visar att interventioner för ensamhet kan ske såväl i grupp som individuellt, eller i samverkan mellan båda momenten. Gruppinterventionerna kan vara olika konstruerade, det vill säga att gruppammansättningarna kan variera utifrån kön, etnicitet eller socioekonomisk bakgrund. Dock framgår det av studierna att gruppinterventioner är mer vanligt förekommande än individuella interventioner (ibid.). Även Cohen-Mansfield och Perach (2015) presenterar i sin forskning en sammanställning av studier kring individuella interventioner och gruppinterventioner vid ensamhetsproblematik. Majoriteten av studierna visar att interventionerna vanligtvis har ett pedagogiskt syfte och ett utbildningsfokus, snarare än ett aktivitetsfokus. Gruppinterventioner såväl som individuella interventioner med ett utbildningsfokus kan vara effektiva för att minska ensamhet. Utbildningsfokuserade interventioner kan variera i metod och innehåll. Interventionerna kan innehålla hälsofrämjande utbildning, vägledning, utveckling av det sociala nätverket, utbildning som syftar till att förbättra relationen och kontakten till vårdgivare samt att främja den enskildes självförvaltningsförmåga. Datorutbildning för att underlätta kontakt med familjemedlemmar är ytterligare ett moment som kan förekomma (ibid.).

Gruppinterventioner och individuella interventioner för att minska ensamhet kan vidare delas in i ytterligare två kategorier som benämns *low-tech interventions* och *high-tech interventions*. *Low-tech interventions* kan förklaras som klassiska interventioner, vilka syftar till att minska ensamhet genom exempelvis kontaktperson eller gruppträffar. *High-tech interventions* innefattar mer nutida interventioner, som genom internet- och robotbaserade metoder ska minska ensamhet. Sammantaget är interventionerna tänkta att främja den sociala kontakten för att kunna motverka och förhindra negativa hälsoeffekter av ensamhet, så som psykisk- och fysisk ohälsa (Crewdson 2016).

3. Teoretiska utgångspunkter

I följande kapitel kommer vi redogöra för de teoretiska utgångspunkter som ligger till grund för vår analys. Vid analysen av vår empiri kommer Jönsons (2010) perspektivanalys att utgöra analysverktyg, medan Johanssons (2007) teori om gräsrotsbyråkrater används för att tolka resultaten. Dessa val av teorier har gjorts för att kunna se hur biståndshandläggarna beskriver och ser på ofrivillig ensamhet hos äldre, samt för att kunna analysera de lösningar som de föreslår vid ensamhetsproblematik.

3.1 Perspektivanalys

För att undersöka ett socialt problem, som exempelvis ensamhet kan det vara fördelaktigt att använda en perspektivanalys. Jönson (2010) framhåller att perspektivanalysen främst grundar sig i en socialkonstruktivistisk teori, vilken tar utgångspunkt i att verkligheten är socialt konstruerad i form av kollektiva definitioner. Verkligheten är på så vis i ständig rörelse och förändring, då de kollektiva definitionsprocesserna skapar den syn som människor har av verkligheten. I vår analys innebär det att vi vill förstå biståndshandläggares syn på äldres ensamhet samt deras syn på lösningar och orsaker. Eftersom det är biståndshandläggare som möter äldre och beslutar om hjälp och insatser är det av stor betydelse att förstå deras konstruktion av ensamhet och deras sätt att se på lösningar. Perspektivanalysen består av olika komponenter som kan hjälpa forskaren att nå förståelse för ett socialt problem. Genom att föra ett resonemang utifrån de olika komponenterna kan problemet delas upp och på så vis skapas en helhetssyn som är betydelsefull i analysen. Utifrån Jönsons (2010) perspektivanalys har vi valt att analysera vår empiri med hjälp av de tre olika komponenterna; *karaktär*, *orsaker* samt *lösningar*. Dessa komponenter kan benämnas som *resonerande*, då de hjälper till att skapa mer nyanserade resonemang kring det undersökta problemet (ibid.).

3.1.1 Problemets karaktär

Den komponent i Jönsons (2010) analyschema som handlar om problemets karaktär tar utgångspunkt i hur ett problem är uppbyggt och vad det är för typ av problem. Vad som karaktäriserar ett problem har enligt Jönson att göra med hur det beskrivs och framställs i aktörers utsagor. I denna studie innebär det att vi vill förstå hur ensamhet framställs som problem av biståndshandläggare. För att ringa in karaktären på ett problem studeras exempelvis

vad som inryms i ett problem och vad som å sin sida inte anses vara en del av problemet. Ytterligare frågor att utgå från är på vilken nivå, makro-, meso- eller mikronivå, och i vilket sammanhang som ett problem framträder. När aktörers utsagor skiljer sig åt kan en behöva sondera i utsagorna för att se om de går att härleda till ett och samma problem, eller om aktörerna snarare har lyckats identifiera flera olika underproblem (ibid.).

3.1.2 *Problemets orsaker*

Förklaringar till vad som orsakar ett problem kan i en utsaga framgå både uttryckligen och underförstått. I vår studie vill vi förstå hur biståndshandläggare ser på orsaker till äldres ensamhet och i vilken mån orsakerna kan förklaras på makro-, meso- eller mikronivå. Hur en aktör ser på och karakteriserar ett problem kan vidare få betydelse för hur denne förklarar orsakerna till samma problem eller omvänt, ett så kallat orsakssamband. Det finns å ena sidan voluntaristiska orsakssamband som menar att individen har en fri vilja och ett ansvar för sina handlingar, medan determinismen å andra sidan utgår från individen som en produkt av sin omgivning och dess struktur (Jönson 2010).

3.1.3 *Problemets lösningar*

För att förstå samt finna lösningar på ett problem kan det vara fördelaktigt att ställa frågor som syftar till att besvara vad som bör göras, vad det är en vill åstadkomma och hur den framtida situationen ser ut. Vi undersöker därför vad biståndshandläggare ser som lösningar på äldres ensamhet, samt vem de ser som ansvarig för att utarbeta lösningarna. Lösningarna som går att finna kan omfatta olika nivåer så som makro-, meso- och mikronivå samt variera i omfattning. Förslag på lösningar kan vara underförstådda eller tydligt uttryckta till följd av problemets karaktär eller konsekvenser (Jönson 2010).

3.2 Gräsrotsbyråkrat

På 1980-talet utvecklade Michael Lipsky teorin om *street-level bureaucracy*, även översatt till *gräsrotsbyråkrati*. Johansson (2007) tar utgångspunkt i Lipskys teori för att problematisera innebörden av att vara en gräsrotsbyråkrat. Med gräsrotsbyråkrat åsyftas en tjänsteman inom offentlig sektor, som har direktkontakt med hjälpsökande människor och som har ett handlingsutrymme i sin yrkesutövning. I sin yrkesroll befinner sig gräsrotsbyråkraten i en

position mellan organisationen och medborgaren, vilket medför att hen ofta behöver svara mot motstridiga krav. Det är å ena sidan organisationen som sätter ramarna och riktlinjerna för arbetet och klientkontakten, samtidigt som arbetet å andra sidan går ut på att företräda medborgaren. För gräsrotsbyråkraten är det en nödvändig del av arbetet att omvandla de individer som hen kommer i kontakt med till ärenden som passar in i och kan hanteras av organisationen. Detta innebär däremot inte detsamma som att gräsrotsbyråkraten agerar som fullständigt styrd av organisationen, utan denne har ett handlingsutrymme som kan användas för att göra flexibla tolkningar av lagar och riktlinjer (ibid.). Teorin om gräsrotsbyråkrati har relevans för vår studie då det är en förklaringsmodell som kan hjälpa oss att förstå de förutsättningar som ligger till grund för människobehandlande yrken. I denna studie kommer teorin användas för att analysera och få en förståelse för de lösningar som biståndshandläggarna framför kopplat till ensamhetsproblematik bland äldre.

4. Metod och metodologiska överväganden

Följande kapitel syftar till att redogöra för vårt metodval samt metodens förtjänster och begränsningar. Vidare kommer urval presenteras, följt av metodens tillförlitlighet samt hur den insamlade empirin har analyserats och bearbetats. Slutligen presenteras en redogörelse över de etiska övervägandena kring studien.

4.1 Metodval

Vår studie har till syfte att undersöka hur biståndshandläggare reflekterar och resonerar kring ofrivillig ensamhet bland äldre, därav lämpar det sig att använda en kvalitativ metod. Kvalitativ forskning strävar efter att nå en bredare och djupare förståelse för ett undersökt fenomen, vilket vi har ämnat att göra. Det centrala inom kvalitativ forskning är att uppnå en närhet till respondenterna för att komma åt deras uppfattningar samt upplevelser, och utifrån detta skapa mening (Bryman 2018). Genom att använda oss av en kvalitativ ansats har vi haft möjlighet att fånga upp olika nyanser och nå ett brett material, vilket har varit värdefullt i processen för att besvara våra forskningsfrågor. Då kvalitativ forskning ofta genererar en mindre mängd material jämfört med kvantitativ forskning, går det dock inte att dra några generella slutsatser av materialet, något som kan ses som en begränsning (Lind 2019). Vidare ses kvalitativa studier som ostrukturerade och de följer ofta forskarens intresse. Eftersom utsagorna i en studie tolkas subjektivt av forskaren innebär det ett hinder för möjligheten att replikera en kvalitativ studie (Bryman 2018). Med utgångspunkt i detta har det därav varit av vikt för oss att försöka förhålla oss så objektivt som möjligt i förhållande till studiens insamlade material, för att inte påverka det slutliga resultatet.

4.1.1 Intervjuer

För att samla in vår empiri har vi genomfört tio semistrukturerade intervjuer med biståndshandläggare från nio olika kommuner i Skåne län. Intervjuerna har varat mellan fyrtio minuter och sjuttiofem minuter. I genomförandet av intervjuerna har vi använt oss av en intervjuguide (se bilaga 2) med frågor och teman att utgå från. När vi utformade intervjufrågorna beslutade vi oss för att vi ville undersöka biståndshandläggarnas generella syn på ofrivillig ensamhet bland äldre, och inte specifikt i relation till Covid-19. I denna studie uttalar sig därför biståndshandläggarna om förhållanden som är generella, det vill säga att uttalandena inte är baserade på den speciella situation som råder i och med pandemin.

En fördel med semistrukturerade intervjuer är att de har en flexibel utformning. Därav finns möjlighet att under intervjun ställa följdfrågor på sådant som uppfattas intressant, samt att ge respondenten möjlighet att i större utsträckning ge nyanserade svar (Bryman 2018). Under intervjuprocessen har vi genomfört revideringar av intervjuguiden så som att ta bort ett fåtal frågor som inte tillförde det vi önskade. Efterhand märkte vi också att vi önskade ett ökat djup i svaren, därav utvecklade vi mer nyfikna och undersökande följdfrågor.

Då vi befinner oss i en pandemi har vi genomfört samtliga intervjuer digitalt via Zoom, Teams och Skype. Eriksson-Zetterquist och Ahrne (2015) framhåller att digitala intervjuer kan vara tidseffektiva, men att intervjuerna riskerar att bli formella. Digitala intervjuer kan påverka förmågan att fånga upp en nyanserad bild av respondentens föreställning om något (Eriksson-Zetterquist & Ahrne 2015), detta är däremot inget vi har upplevt som en begränsning. Dock har vi upplevt hinder i form av tekniska problem så som ljudbortfall, dålig anslutning eller rundgång, vilket har påverkat kvaliteten på samtalen. Bryman (2018) påtalar vikten av en lugn och stilla intervjumiljö, för att det inte ska uppstå störningar under intervjun. Då intervjuerna skett digitalt har vi inte kunnat påverka respondenternas miljö under intervjuerna. En stor del av respondenterna genomförde intervjuerna i sin hemmiljö, dock påverkade det inte kvaliteten på intervjuerna i någon större utsträckning. Vidare har en fördel med digitala intervjuer varit att vi har kunnat bortse från det geografiska avståndet, som annars kan utgöra en begränsning.

4.2 Urval

Denna studie vilar på ett målstyrt urval, vilket grundar sig i en urvalsprocess där syftet är att vända sig till respondenter som genom sina utsagor kan bidra till att besvara forskningens frågeställningar. Vid ett målstyrt urval tillämpas urvalskriterier för att finna lämpliga respondenter, vilket således innebär att det är ett icke-sannolikhetsurval (Bryman 2018). De urvalskriterier som vi har tillämpat vid val av intervjupersoner är att de ska arbeta som biståndshandläggare inom äldreomsorgen. Ytterligare en avgränsning som vi har gjort är att vi enbart tagit kontakt med biståndshandläggare från skånska kommuner. Vi beslutade oss för att skicka förfrågan till samtliga trettiofyra kommuner, med en förhoppning om att få en större spridning på urvalet. Ett informationsbrev skickades via mail till kommunens brevlådor

alternativt direkt till enhetscheferna inom respektive kommun, och vidarebefordrades sedan till biståndshandläggare inom äldreomsorgen som vid intresse tog kontakt med oss. På detta vis fick vi tag på samtliga intervjupersoner till studien. Intresset för vår studie visade sig vara förhållandevis stort och vi bestämde oss därför för att begränsa studiens deltagande till maximalt tio personer, med hänsyn till tiden som vi har haft i anspråk.

I slutändan fick vi ett urval på tio intervjupersoner från nio olika kommuner i Skåne. Samtliga intervjupersoner var kvinnor och den åldersmässiga spridningen på personerna låg mellan 23–60 år, där majoriteten var i trettioårsåldern. Respondenterna arbetade alla med biståndshandläggning inom äldreomsorgen, men deras arbetsbeskrivningar skiljde sig till viss del åt. Sex stycken av respondenterna arbetade primärt med att utreda hemtjänstinsatser, tre stycken var SVU-handläggare och arbetade med att utreda insatser vid utskrivning från sjukhus, medan den återstående personen arbetade med att handlägga ansökningar om särskilt boende. Intervjupersonerna hade arbetat med biståndshandläggning mellan sex månader och tio år.

4.3 Metodens tillförlitlighet

Bryman (2018) framhåller att kvaliteten på kvalitativ forskning kan avgöras genom att resonera kring studiens tillförlitlighet, samt de avvägningar som har gjorts för att tillförsäkra denna (ibid.). En av de aspekter som vi har haft att förhålla oss till i fråga om tillförlitlighet är huruvida det resultat vi presenterar är trovärdigt. Då kvalitativ forskning går ut på att studera ett fåtal personers beskrivningar, handlar det om att återge en trovärdig bild av det som respondenterna själva har sagt (Bryman 2018). Vårt resultat ger oss däremot inte möjlighet att generalisera kring populationen i stort, utan enbart i förhållande till den miljö där vi har utfört undersökningen (Bryman 2018). För att säkerställa studiens trovärdighet har vi gjort överväganden så som att spela in samtliga intervjuer och därefter transkribera materialet i sin helhet. På så vis har vi haft möjlighet att få exakta återgivelser från respondenternas berättelser och kunde undvika att materialet tolkades redan i ett första skede genom våra egna anteckningar.

Något som däremot kan ha påverkat studiens tillförlitlighet är att tre av respondenterna efter önskemål fick ta del av intervjufrågorna i förväg. En begränsning med detta kan vara att respondenterna kunnat förbereda sina svar i förväg, samt att de hunnit diskutera frågorna med sina kollegor eller andra utomstående personer. Således finns en möjlighet att respondenternas svar har påverkats av hur de trott att andra förväntat sig att de ska svara, eller utifrån vilka svar de trott att vi varit ute efter. Vid intervjuerna med dessa tre respondenter kunde vi uppleva att deras svar tenderade att bli mindre spontana och utvecklade.

Därutöver betonar Bryman (2018) att en forskare behöver visa medvetenhet i förhållande till att det i en studie inte är möjligt att uppnå absolut objektivitet. Det ska däremot framgå tydligt att forskaren inte avsiktligt har låtit exempelvis subjektiva värderingar påverka studien (ibid.). För att förhålla oss så objektivt som möjligt gentemot våra intervjupersoner har vi inledningsvis försökt utforma öppna intervjufrågor, som inte är ledande eller inrymmer våra egna värderingar. I och med att vi har genomfört semistrukturerade intervjuer har vi kunnat ställa följdfrågor under intervjuerna, som har varit mer riktade i förhållande till något som intervjupersonen sagt. Vid bearbetning och analys av vårt material har vi haft för avsikt att belysa innehållet i materialet från olika synvinklar samt att ställa resonemangen i förhållande till varandra. Vi är samtidigt medvetna om att vi inte har kunnat förhålla oss fullständigt objektiva i vår studie, då de slutsatser vi har kommit fram till är beroende av den teoretiska ansats som vi har valt att utgå från.

4.3.1 Förförståelse

Vi som genomfört denna undersökning har i viss mån erfarenhet av att arbeta med biståndshandläggning för äldre personer över 65 år. Då vi båda har haft ett sommarvikariat som biståndshandläggare har vi en förståelse för hur arbetet med äldre, där det föreligger en ensamhetsproblematik, kan se ut. Till följd av detta har det varit av vikt för oss att vara öppensinnade samt att försöka se bortom de fördomar som vi möjligen innehar, för att undvika att dessa påverkar våra intervjuer eller arbetet med studiens analys.

4.4 Bearbetning och analys

Samtliga intervjuer har spelats in, varpå det inspelade materialet har transkriberats i nära anslutning till intervjuerna. Genom transkriberingen har vi kunnat komma närmre vårt material

och fått en ökad förståelse för vår empiri. Redan under transkriberingen av den insamlade empirin har ett tolkningsarbete börjat, vilket anses fördelaktigt enligt Eriksson-Zetterquist & Ahrne (2015). Innan vi påbörjade insamlingen av vår empiri hade vi en tanke om att vi ville undersöka hur biståndshandläggare definierar ofrivillig ensamhet samt hur de ser på lösningar. När sju av tio intervjuer var genomförda började vi arbetet med att läsa igenom vårt material för att sedan sortera i det. Genom att läsa igenom och sortera empirin kan det ge en ökad förståelse och helhetssyn av materialet (Lind 2019; Rennstam & Wästerfors 2015). I denna process kunde vi urskilja mönster och gemensamma teman i materialet, som vi i sin tur kunde koppla till två olika teorier, Jönsons (2010) perspektivanalys samt Johanssons (2007) teori om gräsrotsbyråkrater.

Kodningen av vårt material har därmed haft utgångspunkt i de två olika teorierna och skett i flera led. I kodningsprocessen har vi inledningsvis utgått från temana; *karaktär, orsak, konsekvens och omfattning* samt *lösning* enligt Jönsons (2007) perspektivanalys, och temat *gräsrotsbyråkrat* som tar utgångspunkt i Johanssons (2007) teori. Efter första kodningen av vårt material valde vi att koda varje tema igen för att kunna sortera i det och finna ytterligare gemensamma mönster. Under kodningsprocessen märkte vi att vissa koder inte frambringade ett användbart material för att besvara våra frågeställningar, därmed valde vi bort temat “konsekvens och omfattning”. Bryman (2018) menar att det inte är en brist att materialet har genererat många koder, då det senare i uppsatsprocessen går att välja bort det som inte anses givande för uppsatsens syfte.

Rennstam och Wästerfors (2015) menar att kvalitativa studier ofta genererar stora mängder material, som i sin tur gör att det är svårt att få en helhetsbild av materialet. De menar att det inte är mängden material som är viktigt i en kvalitativ studie utan variationen och bredden i materialet. Vi har genomfört tio intervjuer, något som Rennstam och Wästerfors (ibid.) menar är rimligt för en uppsats. Däremot har detta gjort att vi har behövt lägga mycket tid på att sortera i vårt material för att få en överskådlig bild av innehållet. Trots att det har varit en tidskrävande process har mängden intervjuer gjort att vi har fått ett varierande och fylligt material som har verkat betydelsefullt i vår uppsats.

4.5 Etiska överväganden

Vid genomförandet av en studie kommer vi som forskare i kontakt med människor, därav är det av vikt att resonera kring etiska aspekter som berör studien och de som medverkar (Svensson & Ahrne 2015). För att försäkra oss om att vår studie har genomförts på ett etiskt korrekt sätt och håller en god kvalitet har vi förhållit oss till de forskningsetiska principerna enligt Vetenskapsrådet (u.å). *Informationskravet* syftar till att säkerställa att studiens respondenter informeras om studiens syfte, om deras frivilliga deltagande, samt om att de styr och villkorar sin egen medverkan. Enligt *samtyckeskravet* ska även samtycke till medverkan inhämtas från respondenterna (Vetenskapsrådet u.å; Bryman 2018). Ett informationsbrev (se bilaga 1) har skickats ut till biståndshandläggarna med information kring deras frivilliga deltagande samt att de när som helst under studien kan välja att avbryta sin medverkan. I samband med intervjuernas start har vi upprepat informationen som tidigare skickats ut med informationsbrevet, för att biståndshandläggarna ska vara väl informerade om sina rättigheter. Innan intervjuerna har vi även inhämtat ett muntligt samtycke till att få spela in intervjuerna.

Enligt *konfidentialitetskravet* är det viktigt att försäkra respondenterna om att det insamlade materialet kommer aidentifieras, samt att det kommer hanteras varsamt och förvaras utom räckhåll för utomstående. *Nyttjandekravet* innebär att det insamlade materialet enbart får användas för att genomföra forskningsstudien (Vetenskapsrådet u.å; Bryman 2018). I vår studie har vi tydligt redogjort för våra respondenter vilket material som vi syftar till att samla in. Vidare har vi i analysen aidentifierat biståndshandläggarnas utsagor genom att ge respondenterna fingerade namn, något som Bryman (2018) menar kan bidra till att minska risken för att respondenternas uttalanden kan härledas till dem. I intervjuernas slutskede har vi även framfört till respondenterna att den färdigställda uppsatsen kommer skickas ut till var och en av dem. Det transkriberade materialet kommer att makuleras efter att uppsatsen blivit godkänd vid examination.

Vetenskapsrådet (u.å) framhåller att forskningen även behöver se till *individskyddskravet*, som syftar till att skydda den enskilde mot olämplig insyn i den personliga sfären. Den enskilde ska skyddas från fysisk- och psykisk skada, förnedring och kränkningar. Svedmark (2012) framhåller att studiens nytta bör vägas mot den eventuella skada som studien kan innebära för individer. Vidare betonas att det kan vara känsligt och svårt att studera människor, speciellt om

den enskilde befinner sig i en svår tid i livet (ibid.) Genom att vi i vår studie undersöker hur biståndshandläggare ser på ofrivillig ensamhet bland äldre, har vi kunnat undvika att vända oss till äldre, vilka kan ses som den utsatta gruppen i sammanhanget. Sett ur biståndshandläggarnas perspektiv kan det alltså anses utlämnande att diskutera och eventuellt kritisera arbetssätt som arbetsplatsen använder sig av. Dock tror vi att vår studie kan komma att fylla en kunskapslucka, samt ge en betydelsefull inblick i hur några biståndshandläggare ser på ofrivillig ensamhet och dess lösningar. Detta tror vi hade kunnat gynna såväl respondenterna som deras verksamheter i arbetet med ofrivillig ensamhet.

4.6 Arbetsfördelning

I insamlingsprocessen av vår empiri har vi ansvarat för fem intervjuer var som vi sedan transkriberat, men vi har båda medverkat vid samtliga intervjuer. En av oss har hållit i intervjun, medan den andra har kommit med ytterligare frågor eller funderingar till respondenten i slutet av intervjun. Genom detta arbetssätt har båda fått ta del av samtlig information som har framkommit vid intervjuerna, vilket har varit fördelaktigt i analysprocessen. Efter varje avslutad intervju har vi diskuterat det som har framkommit och eventuella tolkningar av empirin. Vi har gemensamt hjälpts åt att koda empirin, för att slutligen tillsammans tolka och analysera resultatet.

5. Resultat och analys

I detta kapitel har vi för avsikt att redovisa och analysera vår insamlade empiri. Jönsons (2010) perspektivanalys utgör vårt analysverktyg, medan Johanssons (2007) teori om gräsrotsbyråkrater används för att tolka resultaten. Utifrån dessa teoretiska utgångspunkter och tidigare redovisad forskning kommer vi att lyfta fram biståndshandläggarnas beskrivningar av ofrivillig ensamhet bland äldre samt dess lösningar. Vi har valt att ge respondenterna fingerade namn med hänsyn till konfidentialitetskravet, därmed kommer vi fortsättningsvis benämna dem vid Anna, Petra, Marie, Sofia, Emma, Astrid, Sara, Malin, Carolin och Ulrika.

5.1 Ett subjektivt, dolt och känsligt, men naturligt problem

Biståndshandläggarna framställde äldres ensamhet som något som kan uppfattas på olika sätt och där det inte finns en självklar lösning. Flera biståndshandläggare konstruerade ensamhet som en subjektivt upplevd känsla, något som går i linje med Cohen-Mansfield och Perachs (2015) resonemang. Känslan av ensamhet behöver inte vara konstant, utan den kan upplevas periodvis, vilket Astrid framhåller nedan:

Ja det går ju inte riktigt att säga exakt för det kan ju vara liksom upplevelsen av ensamhet, [...] det kan ju vara väldigt individuellt när man upplever det eller när man känner det. (Astrid)

Jönson (2010) menar att det utifrån komponenten, *problemets karaktär*, går att ställa frågor till sitt material för att se hur ett problem framställs samt få en förståelse för kärnan av ett problem. Vi har genom Jönsons (2010) perspektivanalys undersökt Astrids beskrivning av ofrivillig ensamhet, och därmed kunnat se att Astrid konstruerade ensamhet som ett svårdefinierat problem, som utgår från den enskildes upplevelse. Då ensamhet upplevs subjektivt kan det göra att den enskilde behöver sätta ord på sin ensamhet, för att någon annan ska förstå och ibland även se ensamheten. I Astrids problemkonstruktion framställde hon ensamhet som annorlunda jämfört med andra problem som äldre kan ha när de möter en biståndshandläggare. Att inte klara av att städa eller tvätta är problem som kan bedömas förhållandevis objektivt, medan ensamhetsproblematik kan vara svårare att objektivt bedöma. Ensamhet framställdes som subjektivt och komplext, men också som ett dolt problem som är svårt att se utifrån:

[...] Och jag tror att det är svårt att bara se eller misstänka att någon känner sig ensam, och att man behöver ställa frågan även om man kanske inte har misstankar om att personen känner en ensamhet. Men det handlar ju om att faktiskt upptäcka

ensamheten och då tror jag att den behöver ställas till alla egentligen. Så man har möjligheten att faktiskt svara på frågan och uttala sin ensamhet helt enkelt. (Sofia)

Likt Sofia, berättade flera biståndshandläggare att det vanligaste sättet för dem att upptäcka ensamhet är genom samtalet, vilket talar för att det är ett dolt problem. För att dra en parallell till andra typer av problem kan det exempelvis visa sig tydligare utåt om en person har nedsatt rörlighet, än om en person upplever ensamhet. I flera av biståndshandläggarnas utsagor påtalades att fysiska behov vanligtvis får företräde gentemot sociala behov, vilket förklarades genom att det fysiska ofta betraktas som det mest basala. Ett liknande mönster går att identifiera i Anderssons (2004) studie, i vilken hon kunde konstatera att sociala behov inte uppmärksammas i behovsbedömningar i lika hög utsträckning som fysiska behov. Baserat på detta skulle en tolkning kunna vara att de fysiska behoven ges en högre status jämfört med de dolda, och att det kan framstå som mer objektivt med synliga problem jämfört med osynliga problem så som ensamhet. Det kan möjligen framstå som enklare att prata om något som syns.

Enligt Jönson (2010) kan en ställa frågor kring sitt material för att undersöka vad det är för typ av problem som illustreras. Det är även betydelsefullt att hitta mönster i sitt material för att tydligare kunna få en bild av ett problem. Ett mönster som vi har kunnat se i vårt material är att flera av biståndshandläggarna framställde ensamhet som ett känsligt ämne, som kan vara svårt att beröra eller fråga om. Ett par av biståndshandläggarna betonade alliansen med den äldre som betydande för att kunna närma sig frågan om ensamhet. Samtidigt upplevde biståndshandläggarna att det är förhållandevis vanligt att de äldre själva uttrycker när de känner sig ensamma. Att ställa frågan om ensamhet lyftes fram som det främsta verktyget för att upptäcka ensamhet då den äldre själv inte säger det rakt ut. Däremot uttryckte biståndshandläggarna att de inledningsvis sällan ställer en direkt fråga kring om den äldre personen känner sig ensam. De menade istället att ensamhet kan vara något som en hellre bör närma sig på ett mer indirekt sätt i samtalet, i samband med att det görs en sondering av den enskildes behov. Frågor om hur den sociala livssituationen ser ut samt vad den äldre personen gör om dagarna kunde vara exempel på frågor som biståndshandläggarna ställde för att få en känsla för om det föreligger en ensamhetsproblematik. Därefter menade biståndshandläggarna att de kunde ställa en mer rak fråga kring om den enskilde ibland upplever en ensamhet. Marie konstruerade ensamhet som något som kan vara både skamfyllt och känsligt, och menade att hon därför kan behöva närma sig frågan genom ett annat ordval.

[...] trygghet uttrycket är mindre idag [...] laddat än ordet ensamhet som jag upplever det. Därför är det lättare att nå även människor med skam för ensamhet med ordet trygghet, och då kanske man kan börja pilla på ensamheten [...] (Marie)

För att lättare närma sig karaktären av ett problem, menar Jönson (2010) att det är viktigt att sondera i de beskrivningar som skiljer sig åt kring ett problem. Detta kan hjälpa en att förstå om beskrivningarna ringar in samma typ av problem eller olika underproblem. Med utgångspunkt i detta kunde två motsatta framställningar av ensamhet identifieras i biståndshandläggarnas utsagor. De allra flesta framställde ensamhet som ett känsligt ämne som kan vara svårt att fråga om, medan resterande konstruerade det som ett mindre stigmatiserat problem som bör beröras direkt.

Alltså jag upplever nog att ensamhet inte är så stigmatiserat som vissa andra grejer. [...] Jag tror att folk mer kan säga "ja men jag känner mig ensam" än "jag mår dåligt eller jag har ångest". [...] Det är ju ett stort steg för många den där första insatsen, att man kanske "ja men det kan ju komma någon och sitta och prata med dig lite, eller det kunde väl vara trevligt". Man kanske inte säger det rätt ut att "ja du är så ensam". (Malin)

Malin konstruerade ensamhet som mindre stigmatiserat än andra psykiska problem och framhöll att hon tror att det är lättare för äldre att medge att de upplever en ensamhet. Detta kan följaktligen generera i tolkningen av ensamhet som ett mindre känsligt problem. Dock delade Malin bilden av att ensamhet är något som en inte frågar om rakt ut i ett första skede. Sofia påtalade å sin sida att ensamhet bör anses lika viktigt att uppmärksamma som suicidbenägenhet.

Alltså precis som om man tänker på ja [...] suicidbenägenhet, att man ska våga fråga om det. Jag tänker att det är en större fara att inte fråga än att faktiskt ställa frågan. [...] Jag tror att det [...] öppnar upp för mer och kommer mer gott ur att våga ställa frågan än att undvika den. (Sofia)

Sammantaget visar Malin och Sofias konstruktioner enligt vår tolkning att ensamhet kan ses som ett mindre känsligt ämne, som en inte bör undvika eller tippa på tå runt. Detta skiljer sig från Maries ensamhetskonstruktion, där ensamhet beskrevs som något mer känsligt och skamfyllt. Marie menade därför att en bör närma sig problemet indirekt genom frågor kring den äldres levnadssituation. Det går utifrån Jönsons (2010) perspektivanalys att tolka det som att biståndshandläggarna i grunden talade om samma problem, men att de samtidigt tillskrev

ensamheten olika underproblem genom att karaktärisera ensamhet som antingen känsligt eller icke känsligt. I sammanhanget kan en fråga sig vem det är som upplever ensamhet som känsligt. Marie och Malin diskuterade huvudsakligen frågan på mikronivå, då de menade att individen kan vara mer eller mindre benägen att uppfatta ensamhet som känsligt. Sofia problematiserade istället att även hon som yrkesverksam kan påverka huruvida ensamhet uppfattas som något känsligt. Genom att Sofia förmedlar till brukaren att hon vågar ställa frågan om ensamhet kan det göra att det känns mindre skamfyllt för brukaren att prata om det. Detta talar enligt vår tolkning för att problemet även kan placeras på mesonivå, det vill säga i samspelet mellan den yrkesverksamma och brukaren (ibid.).

I samband med att karaktären på ett problem undersöks menar Jönson (2010) att det ofta även innefattar de orsaker som ligger bakom ett problem. Genom att förstå ett problem på ett särskilt vis får det konsekvenser för synen på orsakerna, men sambandet kan också vara det omvända (ibid). I biståndshandläggarnas utsagor förekom flera olika förklaringar till ensamhetsproblematiken, vilket vittnar om komplexiteten i problemet men likaså att det är något som kan konstrueras av omgivningen. Biståndshandläggarna var förhållandevis överens om att ensamhet grundar sig i en subjektiv känsla av att inte höra till, snarare än ett objektivt mått på hur många relationer en person har. Trots det angav majoriteten av biståndshandläggarna att den främsta orsaken till äldres ensamhet är en avsaknad av relationer. Flera av biståndshandläggarna beskrev att kontaktnätet ofta minskar med åldern av naturliga skäl, så som att närstående går bort eller på grund av att de bor på avstånd. Bland de som menade att ensamhet kan grundas i att den äldre är utan andra fanns det vissa som hävdade att detta kan vara en naturlig del av livet, vilket illustreras av citatet nedan:

[...] Och det är ju ganska naturligt att det är så tänker jag, med tanke på att om man har uppnått en viss ålder så är det ganska vanligt att kanske ens syskon har gått bort, ens vänner, ens make/make. [...] Sen så har man ju själv ofta ingen direkt sysselsättning om dagarna där man kommer ut och träffar andra, utan man är mycket själv i sin lägenhet. Och har man barn så det är ju inte så ovanligt att de har flyttat.
(Petra)

Petra konstruerade ensamhet som orsakat av att den äldres relationer minskar till antalet. I citatet ovan omnämndes också bristen på sysselsättning som en orsak till upplevd ensamhet bland äldre, något som även Astrid påtalade. Hon framförde att arbetsplatsen kan vara en

naturlig plats för sociala relationer, vilket kan göra att den äldre upplever en ensamhet efter pensionen.

[...] Är man arbetsför får man kanske ändå ett visst socialt utbyte på sin arbetsplats och det försvinner ju när man är äldre. [...] Men ens roll förändras ju på så vis. Då hamnar man ju per automatik kanske lite utanför samhället från det att man slutar vara arbetsför. Det kan ju vara en skiljelinje på ett sätt mellan yngre och äldre när det kommer till ensamhet. (Astrid)

Astrid konstruerade ensamhet som ett problem kopplat till en livsfas, där den äldre personen förlorar sin roll som arbetsför samhällsmedborgare och "per automatik" hamnar utanför samhället. Astrids resonemang kan knytas till Lennartssons et al. (2020) forskning, som framhåller att social exkludering i form av ett minskat samhällsengagemang kan ha ett samband med ensamhet. I takt med stigande ålder och avslutat arbetsliv kan det vara svårt att bevara sina sociala relationer, något som såväl Petra som Astrid beskrev. De menade att rollförlusten i sig kan innebära en stor omställning för den äldre, som samtidigt går miste om en plattform för socialt utbyte.

5.2 Ensamhet är inte så enkelt som att sakna folk omkring sig

Biståndshandläggarna har å ena sidan gett uttryck för en problemkonstruktion där ensamhet i själva verket har att göra med det objektiva måttet på den äldres sociala relationer. De konstruerade ensamhet som orsakat av att stå utan människor omkring sig. I motsats till detta menade biståndshandläggarna att ensamhet inte är så enkelt som att sakna folk omkring sig. De betonade att känslor av ensamhet likväl kan uppstå i sällskap av andra människor. Denna ensamhetskonstruktion byggde snarare på att det sociala utbyte som den enskilde får inte har den kvalitet eller det djup som önskas. Likt biståndshandläggarna framhåller Dahlberg (2020) att ensamhet kan uppstå trots att den enskilde är i sällskap av andra människor. Ensamhet kan upplevas olika, och kan grunda sig i ett missnöje med kvaliteten, såväl som kvantiteten, på den enskildes relationer (ibid.).

Jag har haft ett ärende med en man, rätt så dement och bor själv i källarplan på sitt stora hus men han är lycklig som en speleman. [...] har han tv och ostmacka så är han nöjd. [...] näste man kan ju ha fem barn som hjälper till höger och vänster och ditt och datt men du vet, relationen [...] är bara praktisk. Det är ingen som hör eller snappar upp hur det känns [...] för ensamhet handlar ju om att man behöver bli bekräftad och känna en samhörighet och tillhörighet till någonting. Oavsett om det är med granntantern eller om det är med familjen [...] (Anna)

I citatet ovan återknöt Anna till den subjektiva aspekten av ensamhet, genom att hon betonade att det är den enskilde själv som avgör om hen är nöjd eller missnöjd med sin sociala situation. Biståndshandläggarna framhöll vidare att de behov som den enskilde har baserat på sin ensamhet kan skilja sig mycket åt, och att behovsbedömningen därför behöver utgå från individen. Samtidigt menade biståndshandläggarna att det kan vara svårt att bedöma och tillgodose ett behov som baseras på en känsla eller en upplevelse, vilket bland annat framgick av citatet nedan:

Just känsla av otrygghet och känsla av ensamhet, du kan liksom aldrig utreda och bedöma någon annans känsla av dem två som på ett sådant sätt kan tillförsäkra ett bistånd. Säger du att du är otrygg, vad har jag att sätta emot. [...] ensamhet är ju så mycket mer en känsla och inte en omgivning och därför blir det så svårt att säga vad som tillgodoser vad. (Anna)

Trots att biståndshandläggarna resonerade kring ensamhet som något som saknar ett givet svar gavs en något enklare bild av de lösningar som de såg på ensamhetsproblematiken, vilket kan tolkas som en motstridighet. De lösningar som biståndshandläggarna pekade på i sina utsagor byggde i första hand på att den enskilde skulle knyta nya bekantskaper för att lindra sin ensamhet. Enligt Jönson (2010) kan förslag på lösningar av ett problem vara förankrade i orsaks- och karaktärsbeskrivningar av samma problem. Utifrån detta kan vi förstå det som att biståndshandläggarnas förslag på lösningar, följde som konsekvenser av att de beskrivit ensamhet som orsakat av att vara utan andra. Att knyta nya bekantskaper möjliggjordes enligt biståndshandläggarna främst genom att antingen få sällskap av hemtjänst i form av olika sociala insatser, eller genom insatser som syftar till att främja sällskap och aktivering i kommunens regi.

5.3 Sällskap av hemtjänst som lösning

När biståndshandläggarna pratade om lösningar på ensamhetsproblematiken var det vanligt att dessa innefattade sällskap av hemtjänstpersonal i det ordinära hemmet, i form av exempelvis socialt stöd och promenad. Detta är insatser som beskrevs ha ett direkt socialt syfte och som majoriteteten av biståndshandläggarna sade att de kan bevilja i en situation då de kommer i kontakt med någon som upplever ensamhet. I denna diskussion blev det också märkbart att flera biståndshandläggare upplevde att det finns en skillnad mellan äldre och yngres ensamhet,

samt i fråga om vilken typ av stöd som respektive målgrupp kan tänkas behöva. Äldre beskrevs som mer isolerade till sitt boende, utifrån att deras fysiska förmåga att ta sig ut generellt sett är försämrade. Detta kan tolkas som att äldres ensamhet konstruerades som en naturlig följd av att med åldern förlora egna resurser. Lösningen som biståndshandläggarna föreslog för att avhjälpa ensamhetsproblematiken var i sin tur att ersätta eller kompensera det som den äldre personen har gått miste om, i form av egna bekantskaper och aktiviteter.

[...] vi kan ju bevilja socialt stöd som en insats eller så till de äldre. Man gör ju kanske inte på samma sätt för yngre. Då tänker man kanske mer att de ska ta sig ut själva och vara delaktiga i samhället på ett annat sätt. Så det är väl det som är skillnaden, att man mer kan anpassa att stödet kan komma hem dit istället. (Petra)

Ovanstående citat illustrerar enligt vår tolkning hur brukare, och däribland äldre ofta konstrueras som en homogen grupp i mötet med myndigheter. Detta kan enligt Johansson (2007) förstås genom att en organisation inte har möjlighet att ta hänsyn till alla aspekter i varje enskild individs situation. Gräsrotsbyråkraterna, i detta fall biståndshandläggarna, behöver därför omvandla individer till ärenden som passar in i och kan hanteras av organisationen. Omvandlingen beskrivs som nödvändig för att gräsrotsbyråkraterna ska ha möjlighet och tid att vara behjälpliga gentemot det stora antal personer som de kommer i kontakt med (ibid).

Precis som att brukarnas problem och behov placeras in i olika kategorier inom organisationen, så görs en likartad förenkling i fråga om lösningar. I sammanhanget innebär förenklingen att biståndshandläggarna omvandlar lösningarna till standardiserade insatser som de kan erbjuda i sin yrkesroll. Flera av biståndshandläggarna upplevde dock att alternativen av insatser för ensamhet är begränsade. De skiljde vidare mellan insatser direkt riktade mot att lindra ensamhet och insatser som mer indirekt kan ha den effekten, så som trygghetsbesök. Därutöver fanns måltidsstöd med i biståndshandläggarnas beskrivningar av alternativa lösningar vid ensamhetsproblematik. Det visade sig däremot finnas delade meningar om huruvida måltidsstöd är en insats som är direkt avsedd att vara social, vilket framgår av de två beskrivningarna nedan.

Mycket så med måltider, många tycker det är så tråkigt att sitta och äta ensamma, att det är en av dem situationerna där det blir så påtagligt att man är ensam. Och då kanske man löser det med att hemtjänsten ska sitta med när dem äter [...] (Malin)

[...] det kan ju va måltidssällskap, [...] att man vid varje måltid sätter sig och umgås med den äldre. Det blir kanske lite dumt att hemtjänsten sitter och äter med den äldre, men då kan de ju vara där på plats men ändå diska eller något under tiden. Bara så att den äldre får känna att någon är här, att jag inte är så ensam. (Sara)

Utifrån ovanstående citat går det att göra tolkningen att biståndshandläggare har ett tolkningsföreträde i förhållande till de standardiserade insatserna, samt hur dessa ska tillämpas och i vilket syfte (Johansson 2007). Malin menade att måltidsstödet syftar till att personal ska ta sig tid för att sitta ned och samtala med den äldre i samband med måltid, medan Sara å sin sida uppgav att närvaron av personal i sig kan bidra till en minskad ensamhet. Biståndshandläggaren har en dubbel roll som å ena sidan innebär att handla i brukarens intresse, och å andra sidan som representant av en organisation med regler och riktlinjer. I denna dubbla roll har biståndshandläggaren möjlighet att göra friare tillämpningar av organisationens regler, det vill säga att använda sitt handlingsutrymme. Biståndshandläggaren kan således formulera stödet med en viss flexibilitet (ibid.).

Vidare framgick det av biståndshandläggarnas utsagor att det fanns generella riktlinjer inom deras respektive kommuner för hur många gånger, samt hur många timmar i veckan som sociala stödinsatser normalt beviljas. En kommun hade som riktlinje att bevilja social kontakt en timme per vecka, och tiden kunde i sin tur fördelas på två tillfällen. En annan kommun beviljade enligt riktlinje social kontakt mellan en och tre gånger i veckan, fyrtio minuter per tillfälle. Sofia gav ett exempel på hur hon använde sitt handlingsutrymme i en situation där hon märkte att riktlinjerna inte var tillräckliga för att möta brukarens behov.

[...] han hade lite hjälp med det som vi kallar social kontakt [...] Och det fick han så mycket som våra riktlinjer säger att den här insatsen kan beviljas, upp till tre gånger i veckan. Men det hade han redan och jag utökade det till fem istället. [...] Räcker inte riktlinjerna till att tillgodose behoven så får du ju ta en liten avstickare från dem helt enkelt. (Sofia)

Sättet som Sofia utnyttjade sitt handlingsutrymme på var att hon förändrade saker i utförandet för att försöka generera en minskad ensamhet för brukaren. När det visade sig att utökningen av social kontakt till fem tillfällen i veckan inte heller var tillräcklig för att avhjälpa brukarens ensamhetsproblematik, gick Sofia vidare till att bevilja honom plats på ett särskilt boende. Flera biståndshandläggare vittnade om att enbart ensamhet i sig inte var skäl nog att bevilja någon särskilt boende. Biståndshandläggaren kan således behöva använda sitt handlingsutrymme i en

situation där det framgår att särskilt boende är den insats som bäst möter brukarens behov. För att kunna motivera insatsen kan det dock bli nödvändigt att anpassa och forma den äldres problematik så att den passar in enligt ramarna för insatsen, vilket kan förstås som kategorisering (Johansson 2007).

Det var däremot ovanligare att biståndshandläggarna resonerade kring att hitta en lösning som går helt utanför utbudet av standardinsatser. Detta problematiserade Carolin på följande sätt:

[...] vi är ju också insatsstyrda alla vi som jobbar, att man vill ha något konkret eller att ”ja men då sätter vi in denna insatsen”. Det är ju svårt med såna begrepp som ensamhet. (Carolin)

Genom citatet ovan beskrev Carolin ett dilemma hon stöter på i sitt arbete, som handlar om att insatsstyrning och ensamhet inte hör ihop. Detta kan kopplas till att ensamhet tidigare har konstruerats som en subjektivt upplevd känsla, vilken Carolin menade kan vara svår att ta hänsyn till vid biståndsbedömningar. De brukare som biståndshandläggare möter är individer med komplexa och skilda behov, men i mötet tar biståndshandläggarna istället ofta utgångspunkt i de insatser som de kan erbjuda. Denna insatsstyrning står i motsättning till lagstiftningens intention om att utgå från individens behov, och i ett försök att motverka insatsstyrningen utvecklades därför IBIC. Avsikten var att IBIC skulle utgöra ett verktyg för att hjälpa biståndshandläggarna att sätta brukarens behov främst, och att således uppmuntra till en friare tolkning av 4 kap 1 § SoL vid biståndsbedömningar (Socialstyrelsen 2016).

Även Anna beskrev att åtgärderna för att avhjälpa ensamhet bland äldre ofta tenderar att bli fyrkantiga. Samtidigt menade hon att du som biståndshandläggare ibland behöver utforska lösningar utanför boxen.

Jag tror tyvärr att biståndshandläggning mot äldre handlar ibland om att det blir alldeles för fyrkantigt [...] För att bevilja någon som är 87 år en kontaktperson så dem kan åka på konstutställning i Louisiana i Danmark. Alltså förstår du vad jag menar, är det skäligt? (Anna)

Anna resonerade om insatser som går utöver vad som rutinmässigt brukar beviljas som lösning vid ensamhetsproblematik. Samtidigt gjorde hon det på ett hypotetiskt plan, då det inte framgick att kontaktperson för att åka på konstutställning var en insats som Anna själv hade beviljat. Vid behovsbedömningar förhåller sig biståndshandläggarna till lagens begrepp *skälig*

levnadsnivå, vilket framgick av flera av deras utsagor. När biståndshandläggarna resonerade kring begreppet *skälig levnadsnivå* kunde det tolkas som att de betraktade det som ett "tak": ingen ska ha det bättre än så, men utifrån lagstiftningen kan det snarare tolkas som ett "golv": ingen ska ha det sämre än så. Det finns ingenting i lagen som begränsar möjligheten att bevilja insatser som tillförsäkrar äldre en levnadsnivå som är bättre än skälig, däremot är begreppet diffust och tolkningsbart. Riktlinjer för vad som kan anses vara skäligt har således utformats i syfte att stärka rättssäkerheten, genom att säkerställa någon form av likabehandling mellan brukarna. Detta leder i sin tur till kategorisering genom att personer som upplever sig ensamma beviljas samma typ av standardiserade insatser (Johansson 2007). Svårigheten i att ringa in vad skälig levnadsnivå är i relation till ensamhet diskuterades av flera intervjupersoner.

Ja att man inte känner sig så ensam att man mår dåligt av det. [...] Men det är ju inte så att vi har alla resurser så att man ska kunna uppnå en skälig levnadsnivå, utan det är ju egentligen utifrån vad vi har att erbjuda [...] Det är inte alltid så lätt att komma upp i vad jag personligen hade tyckt var en skälig levnadsnivå. Jag tycker inte att någon ska behöva sitta själv om dem inte vill det. (Malin)

Men just när det gäller det här med ensamheten så tänker jag att där handlar det om att ensamheten kanske ska bli hanterbar, och inte om att vi ska råda bot på den helt och hållet. (Sofia)

Det som flera av biståndshandläggarna återkom till i sina utsagor var att ensamhet inte åtgärdas så enkelt som att hemtjänstpersonal håller den äldre sällskap. Trots det var det just den typen av lösning som många föreslog. Ändå betonades problem med lösningen. Invändningarna kunde dels handla om att sättet som insatsen utförs på inte är optimalt för att uppfylla sitt syfte, genom en brist på kontinuitet och tid inom hemtjänsten. Här betonades också matchningen mellan brukare och personal som viktig för att insatsen skulle uppfattas som meningsfull. En tredje aspekt som flera biståndshandläggare pekade på var det faktum att det sociala stödet beviljas som punktinsatser, för att lindra ensamheten i stunden. Den sociala kontakt som den äldre kan få från hemtjänstpersonal beskrevs sällan vara tillräcklig för en person som upplever ensamhet större delen av dygnet. Samtidigt påpekades att hemtjänstpersonal inte helt kan ersätta avsaknaden av andra sociala relationer.

Nej men jag tänker väl dels så är det väl att man vill ha socialt utbyte med personer i ens egen ålder och situation. Precis som man oftast väljer vänner själv. Personal kan ju vara ett jättekomplement och liksom vara väldigt uppskattat, men dem ersätter ju inte det, och dem ersätter ju inte heller förluster av anhöriga eller så. (Ulrika)

[...] Eller att man känner att det är hemskt att dem enda som kommer hem till en är liksom folk som jobbar. (Malin)

5.4 Sällskap i kommunens regi

5.4.1 Mötesplats och dagverksamhet som lösning

Utöver sällskap av hemtjänst nämnde biståndshandläggarna även mötesplatser, träffpunkter eller dagverksamhet som en lösning på äldres ensamhetsproblematik. Mötesplatserna syftar till att den äldre får ett socialt utbyte i en större grupp med fokus på aktiviteter. Cohen-Mansfield och Perachs (2015) forskningsstudie visar att gruppinterventioner med utbildningsfokus är vanligt förekommande vid ensamhet. Detta var dock något som sällan omnämndes i biståndshandläggarnas utsagor. Mötesplatser beskrevs av biståndshandläggarna som en frivillig insats som kommunerna ansvarar för att anordna. Det krävs inget biståndsbeslut för att den äldre ska få delta i aktiviteter vid en mötesplats. Därav menade flertalet av biståndshandläggarna att deras arbete sträcker sig till att informera kring mötesplatserna, men att det ligger på den äldres eget ansvar att självständigt ta sig dit. Andra biståndshandläggare menade att det inte alltid räcker att informera, då det inte är säkert att den äldre tar initiativ till att på egen hand ta kontakt med en mötesplats. I dessa fall framförde biståndshandläggarna att de kunde hjälpa den äldre att etablera en kontakt med någon av volontärerna på en mötesplats.

[...] Och jag har faktiskt ringt upp vissa träffpunkter och då har dem i sin tur tagit kontakt med den här brukaren efter samtycke, och så har dem avtalat en tid som dem möter upp. [...] för att jag tror det är jättesvårt att själv ta kontakten. [...] (Ulrika)

[...] ibland skulle vi ju bli bättre på att erbjuda själva det motiverade och vägledande stödet att möjliggöra. Ibland blir det lite liksom, hamnar man för lätt i att "här får du information, sen är det ditt eget ansvar". (Anna)

En tolkning av Ulrikas resonemang kan vara att hon upplevde sig kunna se utanför sitt uppdrag och göra sådant som ursprungligen inte anses vara en del av hennes arbetsuppgifter. Johansson (2007) framhåller att en gräsrotsbyråkrat kan göra en individuell tolkning av arbetsplatsens riktlinjer i de fall där det är nödvändigt för att se till den enskildes behov. Det kan således tolkas som att Ulrika ibland har agerat bortom sitt ansvar att tillhandahålla den äldre information och gjort en mer flexibel tolkning av sina arbetsuppgifter. Utifrån den äldres behov och sitt eget omdöme kunde hon se alternativa sätt att handla.

Likt Ulrika såg Anna vikten av att sträcka sig längre än att enbart informera den äldre om de alternativa lösningar som kommunen har att erbjuda. Utifrån Annas resonemang går det samtidigt att förstå att en kan tendera att hamna i statiska arbetsmönster, snarare än att använda sitt handlingsutrymme till att gå utanför sina ordinarie arbetsuppgifter. Genom Johanssons (2007) resonemang om handlingsutrymme kan vi förstå att biståndshandläggarna inte är bundna till organisationens krav, utan att de har en handlingsfrihet och makt i mötet med brukaren. Biståndshandläggarna är väl insatta i brukarens situation, samtidigt som de har en överskådlig blick över vilka möjligheter organisationen har för att tillgodose brukarens behov. Detta gör att de har en dubbel roll (ibid.). Utifrån detta kan en tolkning vara att biståndshandläggarna lägger stor vikt vid den äldres självbestämmande och frivillighet. De utnyttjar således inte alltid den gränsöverskridande handlingsfrihet och makt som de faktiskt besitter. Däremot illustrerar ovanstående citat av Ulrika att trots att det inte tillhör biståndshandläggarnas övergripande arbetsuppgifter att hjälpa den äldre att ta en första kontakt, menade hon att det kan vara nödvändigt för att försöka lindra den äldres ensamhet.

Därutöver uppgav biståndshandläggarna att de kan bevilja den äldre en insats i form av ledsagning till aktiviteter och andra sociala sammanhang, om personen på ett eller annat sätt behöver stöd för att ta sig dit. Ett sådant ledsagningsbeslut kunde enligt biståndshandläggarna således syfta till att bryta isolering för den äldre.

[...] Men annars är det just att möjliggöra ledsagning för att komma till närliggande matsal på ett äldreboende. Och där finns ju dem som gör det med flera stycken som kanske bor i samma område. Så är det liksom ett gäng som tillsammans går till matsalen och så sitter man där och äter och tar sin kopp kaffe, och det blir liksom en stadig stund på dagen. (Anna)

I ett fåtal utsagor diskuterades kommunernas riktlinjer för insatsen, varvid det framgick att åtta till tolv ledsagningstimmar i månaden var ett vanligt riktmärke. Astrid och Emma framhöll samtidigt att det kan vara svårt att få ledsagningstimmarna att räcka till, då tanken är att insatsen ska kunna nyttjas till att täcka flera olika behov som den äldre har. Utöver ledsagning till aktiviteter kan den äldre också beviljas ledsagning för att exempelvis utträtta ärenden eller ta sig till läkarbesök. Biståndshandläggarna berättade att de kunde se att en del brukare hade ett behov av fler ledsagningstimmar för att i större utsträckning kunna engagera sig i aktiviteter. Däremot framgick det inte om det var någon av biståndshandläggarna som hade agerat på behovet genom att bevilja en person fler ledsagningstimmar än vad som rekommenderades

enligt kommunens riktlinjer. En tolkning kan således vara att biståndshandläggarna tenderade att göra biståndsbedömningar som svarade mot ett på förhand bestämt mått för skälig levnadsnivå. På så vis kom skälig levnadsnivå att bli ett "tak" snarare än ett "golv". Emma berättade om en erfarenhet från en tidigare arbetsplats, där hon kunde se hur ett ledsagningsbeslut fick en positiv effekt för brukaren, mycket tack vare sättet som insatsen var utformad på.

Men sen [...] så var ju tanken att kontaktpersonsbeslut skulle i regel gå över till ledsagarbeslut. Och där kunde man ju också se hur det ändå blev så att dem var mer redo, från att kanske ha varit mer hemma och pratat till att faktiskt gå vidare och göra saker utanför hemmet. Och kanske även vara öppna för att åka med sin kontaktperson eller ledsagare till någon träffpunkt, vilket dem ju inte hade vågat innan. (Emma)

I sina ensamhetskonstruktioner framställde biståndshandläggarna ensamhet som ett komplext fenomen, utan självklar lösning. Trots det var det vanligt att biståndshandläggarna utgick från en standardkatalog av insatser för att lindra ensamhet, vilket kan uppfattas som motstridigt. Biståndshandläggarna gjorde ofta en avgränsning mellan ensamhet som kan avhjälpas genom sällskap av en eller ett fåtal personer, och ensamhet som kan avhjälpas genom att tillhöra ett större sammanhang. På så vis kategoriseras brukarens behov för att sedan kunna matchas mot en passande insats (Johansson 2007).

Antingen kan det vara det här aktiviteter och gemenskap med många människor man är ute efter eller behöver, eller så kan det ju vara det här bara att det räcker med att man har någon att prata med. (Sofia)

Nedan går det att förstå hur Astrid försökte frångå att passa in den äldre i en mall, genom att istället se till de individuella egenskaperna.

[...] men även att det finns utbud av frivilligorganisationer eller mötesplatser för äldre helt enkelt. Att man kan få hitta sätt att integrera äldre i samhället utan att de för den sakens skull är arbetsföra. Det går ju att ha volontärverksamhet där äldre är aktiva och inte bara få ta emot en tjänst, utan även får vara med och delta i en tjänst eller i en verksamhet [...] (Astrid)

Av ovanstående citat går det att förstå att Astrid såg till nyttan av att aktivera och få den äldre att medverka i samhället, snarare än att enbart se den äldre som en mottagare av hjälp. Coyle och Dugan (2012) beskriver att deltagande i sociala sammanhang och aktiviteter kan verka positivt för att förhindra en ensamhetsproblematik, något som går i linje med Astrids

resonemang. Istället för att kategorisera den äldre som ensidigt hjälpbehövande av hemtjänst, menade Astrid att en kan ta tillvara på personens resurser och egenskaper genom en insats där hen får vara mer delaktig.

Biståndshandläggarna lyfte vidare dagverksamhet som ytterligare en alternativ social insats för att lindra äldres ensamhetsproblematik. Samtliga biståndshandläggare beskrev att dagverksamhet är avgränsat för de äldre som har kognitiv svikt eller en demenssjukdom, något som återigen talar för den kategorisering som äger rum av brukare inom organisationer (Johansson 2007). De äldre kategoriseras utifrån att de antingen har en kognitiv svikt eller anses som "friska". Detta kan göra att biståndshandläggarnas arbete effektiviseras genom att de pekas i en riktning för vilken insats som kan matchas till den äldre. Är det en individ med kognitiv svikt eller demenssjukdom kan dagverksamhet vara tillämplig, medan en avsaknad av sådan sjukdomsproblematik leder till att biståndshandläggarna behöver vända sig till sociala hemtjänstinsatser eller mötesplatser. Några av biståndshandläggarna framhöll att det hade varit en tillgång i deras arbete att kunna bevilja dagverksamhet även till äldre personer som inte har en demenssjukdom eller kognitiv svikt. Sofia beskrev sin upplevelse av dagverksamhet på följande sätt:

[...] Och där blev ju en lösning för henne att hon ansökte om dagverksamhet och beviljades det [...] där var det ju väldigt bra att vi hade möjligheten att bevilja även personer med "enbart" fysiska begränsningar dagverksamhet också. För att hon hade ju inte kunnat [...] ta sig till en vanlig mötesplats och inte heller kunnat vara där för hon behöver stöd med sin personliga vård under tiden hon är där. Den möjligheten finns ju inte där jag arbetar nu. Där är bara dagverksamheter för personer med demenssjukdom. (Sofia)

Sofia beskrev att hennes tidigare erfarenhet av dagverksamhet för äldre med fysiska begränsningar är något som hon saknar att kunna tillgå i sitt nuvarande arbete. Med citatet ovan problematiserar Sofia den exkludering som brukare kan få utstå då de inte uppfyller kraven för traditionell dagverksamhet, och inte heller har möjlighet att självständigt vistas på en mötesplats. Sofia såväl som flera andra biståndshandläggare betonade därför att de önskade en insats där dagverksamhet kunde beviljas även för personer med fysiska nedsättningar. Generellt finns det en bild av att äldre med demenssjukdom har ett större behov av att aktivera sig och få vara del av en större gemenskap, vilket kan vara en förklaring till att de kan beviljas dagverksamhet. Äldre utan sådan sjukdomsproblematik bedöms däremot vara så pass "friska"

att de på egen hand har förmåga att ta sig till mötesplatser. En viktig del i att få en förståelse för hur ett socialt problem är konstruerat, menar Jönson (2010) är att undersöka vem som är ansvarig för att lösa problemet. Det kan vara den enskilde eller experter, beroende på vad problemet kräver för resurser för att lösas. Utifrån biståndshandläggarnas utsagor kan en förstå att ett stort ansvar läggs på den äldre att lindra sin ensamhet, om det inte är så att den äldre har någon form av demensdiagnos. Kommunen ansvarar för att tillhandahålla mötesplatser, men ett stort individuellt ansvar läggs på den enskilde att ta sig dit, något som emellertid kan anses problematiskt.

5.4.2 Äldreboende som sista-hands-lösning

Något som biståndshandläggarna betonade var att särskilt boende inte kunde ses som en social insats som ska syfta till att lindra ensamhet. De beskrev dock att många äldre framför en önskan om att få komma till ett särskilt boende, i hopp om att lindra sin ensamhet. I dessa fall beskrev biståndshandläggarna att de tydligt brukar redogöra för att särskilt boende troligen inte kommer bidra med det sociala utbyte som den äldre skulle önska.

[...] vissa blir ju ensammare snarare när de kommer in på boende. (Emma)

I ovanstående citat redogjorde Emma för att särskilt boende inte alltid tillgodoser det sociala behovet, vilket många äldre tror. Carolin berättade om ett ärende där hon hade beviljat särskilt boende i syfte att tillgodose brukarens behov av social kontakt, men där den tidigare insatsen dagverksamhet tillgodosåg behovet på ett mer effektivt sätt.

Hon hade ju varit där i flera år, och på grund av då att hon beviljades särskilt boende så avslutades den dagverksamheten [...] Särskilt boende är en heldygnsinsats och man kan inte ha fler insatser. [...] när jag då behövde berätta för henne att ”tyvärr jag har pratat med min chef, det finns ingen möjlighet för dig att vara på dagverksamhet” så blev hon ju jättebesviken. Och jag kunde ju se ett behov, jag förstod ju att det här äldreboendet aldrig kommer kunna tillgodose hennes behov av social gemenskap, av sysselsättning, utan hon bara satt. (Carolin)

Carolins citat illustrerar det dilemma som kan uppstå när en äldre person beviljas särskilt boende. Till följd av att den äldre blivit beviljad särskilt boende, som bedöms vara den mest omfattande insatsen, är det tänkt att denna insats ska tillgodose den enskildes fysiska- såväl som psykiska behov. Carolin beskrev däremot att särskilt boende inte var tillräckligt för damen i fråga, utan att hon hade ett fortsatt behov av att medverka på dagverksamheten. Carolin framförde att hon på grund av organisationens riktlinjer inte hade möjlighet att bevilja damen

bistånd i form av dagverksamhet under tiden hon bodde på särskilt boende. Carolin har som biståndshandläggare ett visst handlingsutrymme i förhållande till organisationens ramar, vilket innebär att hon har frihet att göra individuella tolkningar utefter den äldres behov (Johansson 2007). Citatet ovan skildrar hur Carolin i detta fall hindrades från att utnyttja sitt handlingsutrymme på det vis hon önskade, till följd av organisationens riktlinjer. Detta påverkade i sin tur utfallet, det vill säga att damen inte fick den hjälp som Carolin ansåg att hon egentligen behövde.

Ovanstående exempel visar att ensamhet är ett komplext fenomen som biståndshandläggarna kan ha svårt att bemöta. Det har framstått som svårt för biståndshandläggarna att veta hur de kan använda sitt handlingsutrymme, vilket tycks ha medfört att de emellanåt tenderar att se till organisationens riktlinjer, snarare än till den enskildes behov vid biståndsbedömningar. Carolins utsaga illustrerar vidare att ensamhetskänslor sällan är så enkla att de lindras av att ha människor runt omkring sig. Trots att damen i exemplet fick flytta till ett särskilt boende där hon omgavs av människor, visade det sig att det inte var den typen av socialt samspel som hon önskade eller behövde. Detta tyder på att det inte heller är alltid som en insats faller väl ut trots att biståndshandläggaren har försökt möta brukarens behov och önskemål.

5.5 Mer sällsynta lösningar

I tidigare kapitel har vi redogjort för hur flera av biståndshandläggarna konstruerade ensamhet som att sakna närstående och vänner omkring sig. De lösningar som biståndshandläggarna presenterade på problemet tog därför utgångspunkt i att hjälpa den äldre att skapa nya bekantskaper eller att få ingå i nya sammanhang. Framförallt vägde biståndshandläggarna mellan insatser som avsåg att den äldre fick social kontakt med ett fåtal personer respektive insatser för att främja aktivering och deltagande i en större gemenskap.

Bland förslagen på lösningar var det däremot nästan ingen av biståndshandläggarna som pratade om att hjälpa den äldre att återknyta till redan etablerade kontakter, så som gamla vänner eller släkt. Detta trots att biståndshandläggarna beskrev att en viktig del i att kartlägga den äldres sociala behov är att få en uppfattning om hur nätverket ser ut. Jönson (2010) menar att förslag till lösningar på ett problem kan vara av både kortsiktig och långsiktig karaktär. När

biståndshandläggarna har föreslagit sociala hemtjänstinsatser eller mötesplatser som lösningar, skulle det kunna ses som att insatserna i första hand avser att lindra den äldres ensamhet på kort sikt. Tänk er istället ett scenario där biståndshandläggaren får reda på att den äldre har relationer som tidigare har varit meningsfulla för personen, men som inte längre är "aktiva". En möjlighet hade då kunnat vara att bevilja en insats som syftar till att hjälpa den äldre att återuppta en sådan relation. Dock var denna typ av resonemang frånvarande i många av biståndshandläggarnas utsagor. Emma pratade snarare om det motiverande arbetet som hon kan bidra med i sammanhanget.

[...] vissa kanske har glidit ifrån sina barn och så vidare. Där brukar jag väl kanske med uppmuntran försöka liksom återetablera en kontakt och så. (Emma)

Vidare kan vi konstatera att biståndshandläggarna tenderade att resonera kring individanpassade lösningar på ett hypotetiskt sätt, snarare än att de i praktiken har genomfört lösningarna. De resonerade kring vad de hade *önskat* kunna göra, så som att möjliggöra för den äldre att komma iväg på utflykter som passar dennes intressen, men uttryckte samtidigt att detta var just önskningsar. Carolin är en av få som gav ett konkret exempel på hur hon i sitt arbete har befunnit sig i en situation, där hon behövde besluta om hon skulle bevilja en insats för att möjliggöra för brukaren att upprätthålla relationen till sina vänner.

[...] jag vet någon man som jag tänker på som ville komma till en restaurang en gång i veckan och träffa sina gamla kompisar, som han alltid de sista 25 åren har träffat en gång i veckan. Och då var det ju en jättesnackis liksom, "är det möjligt att bevilja det att en undersköterska ska vara med" för han behövde också ha någon hos sig under restaurangbesöket. [...] det är ju såna ärenden som vi tillsammans försöker titta på riktlinjer och praxis hur man har gjort, och försöka bedöma på något sätt vad som är skäligt. (Carolin)

Vi kan utifrån Carolins citat förstå att hon såg ett behov hos mannen att fortsatt träffa sina vänner. Eftersom det var ett nytt dilemma hon ställdes inför sökte hon stöd i organisationens riktlinjer och praxis, då det kan vara svårt att veta hur mycket en som handläggare kan sväva ut i sitt handlingsutrymme. Socialstyrelsen (2015) framhåller att biståndsbedömningar ska syfta till att se den enskildes behov och inte lägga fokus på de möjligheter som organisationen har eller inte har att tillgodose dessa. Analysen visar hur biståndshandläggarna anpassar sina lösningar efter vad som anses vara skäligt ur ett likabehandlingsperspektiv, och inte utefter vad som anses skäligt för den enskilde personen.

Ett annat exempel på en lösning som fick mindre utrymme i biståndshandläggarnas utsagor var den gällande kuratorskontakt. Någon enstaka av biståndshandläggarna nämnde att de kunde informera om möjligheten att söka sig till en kurator, i de fall där den äldre upplevdes ha ett behov av att prata om sin ensamhet med en professionell. Malin uppgav att hon istället hade tyckt att det hade varit bra om en kurator kunde göra hembesök hos äldre med detta behov.

Men jag tycker ju också att det skulle finnas mer möjligheter att någon kunde gå hem till äldre. [...] Jag hade tyckt det var jättebra om det kunde komma hem till exempel en kurator till äldre [...] Ett av de jobbigaste stegen är ju att liksom ta kontakt och sen att faktiskt ta sig iväg. (Malin)

Genom att blicka tillbaka på hur biståndshandläggarna tidigare har konstruerat ensamhet går det att tolka det som att problemet enligt deras mening har en kärna av att vara kopplat till andra människor. Behovet av ett socialt samspel med någon eller flera andra framträder som centralt i alla biståndshandläggares beskrivningar av ensamhet. Detta går i linje med tidigare forskning som visar att ensamhet kan definieras i termer av emotionell eller social ensamhet, vilka båda har att göra med en avsaknad av relationer (Dahlberg 2020). En tredje aspekt som ofta faller utanför biståndshandläggarnas konstruktioner av ensamhet är däremot den existentiella ensamheten, som snarare handlar om den äldres frågor kring sin existens och tillhörighet (G. van Tilburg 2020). Detta kan möjligen även vara en förklaring till att lösningar likt Malins är frånvarande i biståndshandläggarnas utsagor.

Slutligen diskuterade ett fåtal biståndshandläggare hur de ser på digitala lösningar som ett alternativ för att avhjälpa ensamhet. Biståndshandläggarnas förtroende för digitala lösningar i förhållande till ensamhet var överlag inte så högt. Däremot menade de på att de tror att genomslagskraften av digitala lösningar kommer att bli större framöver.

Det är ju väldigt modernt att hänvisa till digitala lösningar, det digitala kommer lösa alla äldrevårdens problem. Men just ensamheten har jag extremt svårt att se hur vi ska lösa med det digitala. (Carolin)

Det fanns en gemensam bild av att teknik ställer krav på äldre, krav som de möjligen inte kan leva upp till. Digitala hjälpmedel föreslogs inte i betydande utsträckning som en lösning på ensamhetsproblematiken, utan snarare som ett komplement till att inte kunna möta sina närstående fysiskt. Det pratades dock inte om att exempelvis bevilja en insats för att äldre ska få hjälp att hålla kontakten med närstående digitalt, en så kallad utbildningsfokuserad

intervention (Cohen-Mansfield & Perach 2015). I förlängningen hade detta möjligen kunnat leda till att stärka den äldres egna resurser att påverka sin ensamhet.

6. Avslutande diskussion

I denna studie har vi haft för avsikt att undersöka hur biståndshandläggare inom äldreomsorgen beskriver ofrivillig ensamhet bland äldre. Utifrån biståndshandläggarnas beskrivningar har studien i sin tur syftat till att generera en ökad förståelse för ensamhet som konstruktion, samt för hur problematikens lösningar kan förstås. Sammanfattningsvis har vår studie visat att biståndshandläggarna konstruerade ensamhet som ett komplext och svårt problem. Det framgick vidare att biståndshandläggarna står inför en rad utmaningar i sitt arbete med att finna lösningar på ofrivillig ensamhet, så som att balansera mellan brukarens respektive organisationens intressen. I analysen har vi kunnat se att biståndshandläggarna har ett handlingsutrymme, som ger dem möjligheten att göra flexibla tolkningar gällande brukarens situation. Dock har det framstått som svårt för biståndshandläggarna att veta hur de ska använda sitt handlingsutrymme vid problem så som ensamhet.

Följaktligen visade vårt resultat att biståndshandläggarna hade en problematiserande förståelse när de talade om äldres ensamhet som problem. Ensamhet sågs som något komplext, individuellt och subjektivt. Däremot var detta problematiserande synsätt inte lika framträdande när biståndshandläggarna resonerade kring lösningar på ensamhetsproblematiken. Ett mönster som vi kunde se i biståndshandläggarnas utsagor var att de ofta lät insatserna ligga till grund i mötet med brukaren. Även i tidigare forskning har biståndshandläggning utmärkt sig som en insatsstyrd verksamhet (Lindelöf & Rönnbäck 2004). När utvecklingen av IBIC initierades år 2015 var förhoppningen att kunna reducera graden av insatsstyrning i arbetet (Socialstyrelsen 2016). Denna uppsats har dock visat att stödet till äldre som är ensamma tenderar att styras av förutbestämda insatser, och inte utifrån de varierande behov som individerna har. Biståndshandläggarna uppfattade problemet som individuellt och försökte hitta lösningar därefter, men i slutändan resulterade det ändå ofta i att lösningarna på problemet standardiserades och blev likriktade. En slutsats som också kan dras av vårt resultat är att biståndshandläggarna upplevde sig begränsade av alternativen på insatser som finns för ensamhet. Det var samtidigt få som använde sitt handlingsutrymme till att utforma insatser som gick bortom utbudet av standardinsatser.

De insatser som presenterades utgick sällan från att den äldre skulle bli beviljad exempelvis stöd för att återknyta till redan etablerade kontakter. Istället handlade lösningarna om att den

äldre skulle få punktinsatser med sällskap från hemtjänst eller besöka mötesplatser. Biståndshandläggarna betonade att det är av vikt att se den enskilde som en helhet, men visade samtidigt att det kan vara svårt att hantera den äldre som en komplex individ och bevilja individanpassade lösningar. Vi har reflekterat kring att det bland biståndshandläggarna fanns en generell uppfattning om att äldres bekantskapskretsar minskar av naturliga skäl med åldern. Denna generalisering kan möjligen vara en förklaring till att biståndshandläggarna gav förslag på insatser där ensamhetsproblematiken skulle avhjälpas genom att tillföra den äldre nya sociala kontakter, snarare än att återknyta till redan etablerade kontakter.

Forskning har visat att ofrivillig ensamhet kan medföra negativa hälsoeffekter, så som ökat blodtryck, ökad risk för demenssjukdomar, samt ökad benägenhet för depression och suicid (Coyle & Dugan 2012; Crewdson 2016; Agahi et al. 2010; Lennartsson 2020). Det föreligger i dagsläget en ensamhetsproblematik bland många äldre och med vetskapen att befolkningen blir allt äldre är det av relevans att beforska området vidare. Vår analys har visat att biståndshandläggare tillhör en av de professioner som har ett ansvar för att lindra äldres ensamhet, men att de inte har möjlighet att helt avhjälpa den. Samtidigt tror vi att det behöver spridas en större kunskap kring ensamhet inom yrkesgruppen, för att biståndshandläggarna på sikt ska ges förutsättningar att kunna använda sitt handlingsutrymme till mer individanpassade lösningar.

Avslutningsvis har studien väckt funderingar hos oss kring eventuella framtida studier om ofrivillig ensamhet. Då vi enbart har studerat hur biståndshandläggare ser på lösningar av äldres ensamhetsproblematik, hade det varit betydelsefullt och utvecklande att i en framtida studie rikta sig direkt till målgruppen äldre. I en sådan studie hade det varit intressant att undersöka hur de äldre uppfattar redan befintliga insatser för ensamhet samt vad de saknar. Ett sådant perspektiv skulle kunna vara betydelsefullt för utvecklingen av biståndshandläggares arbete gällande ofrivillig ensamhet, och möjligen kunna ge en riktning för hur det framtida arbetet skulle kunna utformas.

Referenslista

Agahi, Neda, Carin Lennartsson, Jenny Österman, Sven Erik Wånell (2010) Sociala relationer, socialt deltagande och hälsa bland äldre personer. *Socialmedicinsk tidskrift 2010 (3)*: 175–181

Andersson, Katarina (2004) Det gäller att hushålla med kommunens resurser – biståndsbedömares syn på äldres sociala behov. *Socialvetenskaplig tidskrift nr 3–4*: 275–292

Bryman, Alan (2018) *Samhällsvetenskapliga metoder*. Uppl. 3 Stockholm: Liber

Cohen-Mansfield, Jiska & Rotem Perach (2015) Interventions for Alleviating Loneliness Among Older Persons: A Critical Review. *American Journal of Health Promotion 29 (3)*: 109–125

Coyle, Caitlin E. & Elizabeth Dugan (2012) Social Isolation, Loneliness and Health Among Older Adults. *Journal of Aging and Health 24 (8)*: 1346–1363

Crewdson, James A. (2016) The Effect of Loneliness in the Elderly Population: A Review. *Healthy Aging & Clinical Care in the Elderly 2016 (8)*: 1–8

Dahlberg, Karin (2007) The enigmatic phenomenon of loneliness. *International journal of qualitative studies on health and well-being 2007 (2)*: 195–207

Dahlberg, Lena (2020) Kapitel 1 – Inledning. I: Lena Dahlberg & Carin Lennartsson (red.). *Ensamhet bland äldre personer i Norden*. Copenhagen: Nordic Council of Ministers, 6–10

Dahlberg, Lena, Lars Andersson & Carin Lennartsson (2018) Long-term predictors of Loneliness in old age: results of a 20-year national study. *Aging & mental health*. 22 (2): 190–196

Dahlberg, Lena & Kevin J. McKee (2014) Correlates of social and emotional loneliness in older people: evidence from an English community study. *Aging & Mental Health*. 18 (4): 504–514

Eriksson-Zetterquist, Ulla & Göran Ahrne (2015) Intervjuer. I: Göran Ahrne & Peter Svensson (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. Uppl. 2 Stockholm: Liber, 34–54

Frank, Amanda & Lena Dahlberg (2020) Interventioner för att minska ensamhet bland äldre personer I: Lena Dahlberg & Carin Lennartsson (red.). *Ensamhet bland äldre personer i Norden*. Copenhagen: Nordic Council of Ministers, 51–63

Folkhälsomyndigheten (2020) *Konsekvenser för personer 70 år och äldre av smittskyddsåtgärder mot covid-19*. Hämtad 2020-12-28

<https://www.folkhalsomyndigheten.se/publicerat-material/publikationsarkiv/k/konsekvenser-for-personer-70-ar-och-aldre-av-smittskyddsatgarder-mot-covid-19/?pub=81272>

G. van Tilburg, Theo (2020) Social, Emotional and Existential Loneliness: A Test of the Multidimensional Concept. *The Gerontologist*. 2020 (XX): 1–10

Johansson, Roine (2007) *Vid byråkratins gränser: om handlingsfrihetens organisatoriska begränsningar i klientrelaterat arbete*. 3. Uppl. Lund: Arkiv

Jönson, Håkan (2010) *Sociala problem som perspektiv – en ansats för forskning och socialt arbete*. Malmö: Liber AB

Lennartsson, Carin (2020) Sammanfattning av forskning rörande konsekvenser av ensamhet för ohälsa och dödlighet I: Lena Dahlberg & Carin Lennartsson (red.). *Ensamhet bland äldre personer i Norden*. Copenhagen: Nordic Council of Ministers, 11–17

Lennartsson, Carin, Johan Rehnberg, Kevin J. McKee & Lena Dahlberg (2020) Förekomst och riskfaktorer för ensamhet bland äldre personer i Norden. I: Lena Dahlberg & Carin Lennartsson (red.). *Ensamhet bland äldre personer i Norden*. Copenhagen: Nordic Council of Ministers, 33–50

Lind, Rolf (2019) *Vidga vetandet: teori, metod och argumentation i samhällsvetenskapliga undersökningar*. Uppl. 2 Lund: Studentlitteratur

Lindelöf, Margareta & Eva Rönnbäck (2004) *Att fördela bistånd. Om handläggningsprocessen inom äldreomsorgen*. [Doktorsavhandling, Umeå universitet]

Rennstam, Jens & David Wästerfors (2015) Att analysera kvalitativt material I: Göran Ahrne & Peter Svensson (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. Uppl. 2 Stockholm: Liber, 220–236

SFS 2010:427. *Socialtjänstlagen*

SFS 2016:654. *Socialtjänstlagen*

Socialstyrelsen (2012) *Äldreomsorgens nationella värdegrund - ett vägledningsmaterial*. Artikelnr 2012-3-3 Stockholm: Socialstyrelsen

Socialstyrelsen (2015) *Handläggning och dokumentation inom socialtjänsten*. Artikelnr 2015-1-10 Stockholm: Socialstyrelsen

Socialstyrelsen (2016) *Individens behov i centrum – behovsriktad och systematiskt arbetsätt med dokumentation av individens behov utifrån ICF*. Artikelnr 2016-6-26. Stockholm: Socialstyrelsen

Socialstyrelsen (2020) *Vad tycker de äldre om äldreomsorgen, 2020?* Artikelnr 2020-9-6901. Stockholm: Socialstyrelsen

Svensson, Peter & Göran Ahrne (2015) Att designa ett kvalitativt forskningsprojekt I: Göran Ahrne & Peter Svensson (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. Uppl. 2 Stockholm: Liber, 17–31

Statistiska centralbyrån (2019). *Fyra procent är socialt isolerade*.

Hämtad 2020-11-13 <https://www.scb.se/hitta-statistik/artiklar/2019/fyra-procent-ar-socialt-isolerade/>

Strang, Peter (2014) *Att höra till: om ensamhet och gemenskap*. Stockholm: Natur och kultur

Svedmark, Eva I. (2012) Att skydda individen från skada – En forskningsetisk balansakt I: Hildur Kalman & Veronica Lövgren (red.) *Etiska dilemman – forskningsdeltagande, samtycke och utsatthet*. 1. Uppl. Malmö: Gleerups Utbildning AB, 101–113

Vetenskapsrådet (u.å.) *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Vetenskapsrådet

Bilaga 1: Informationsbrev

Information och förfrågan om deltagande i intervjustudie

Vi är två studenter från Lunds universitet som skriver vår kandidatuppsats om hur biståndshandläggare ser på ofrivillig ensamhet hos äldre. Vi är därför intresserade av att genomföra enskilda intervjuer med biståndshandläggare inom äldreomsorgen. Intervjuerna kommer att genomföras digitalt den 16 november till 4 december (v. 47–49) och beräknas ta cirka 30–45 minuter.

Deltagandet är frivilligt och din medverkan kan när som helst avbrytas. Det insamlade materialet kommer att hanteras konfidentiellt och endast användas som underlag för denna uppsats. All personlig information om respondenten och arbetsplatsen kommer aidentifieras. Studiens resultat kommer sedan att presenteras i vår kandidatuppsats i socialt arbete. Ett exemplar av uppsatsen skickas till er verksamhet.

Vi skulle vara mycket tacksamma om det fanns biståndshandläggare i er kommun som hade velat delta i en enskild intervju. Om så är fallet vänligen kontakta:

Frida Gustafsson   Telefon: xxxxxxxx   Mail: xxxxxxxx

Nellie Hallberg Lilja   Telefon: xxxxxxxx   Mail: xxxxxxxx

Vår handledare är universitetslektor Tove Harnett som kan nås via mail: xxxxxxxx eller telefon: xxxxxxxx.

Hälsningar,

Nellie Hallberg Lilja & Frida Gustafsson

Bilaga 2: Intervjuguide

Inledning av intervju

- Beskriv vilka vi är.
- Förklara att det är ett examensarbete vi skriver och vem som står bakom forskningen (Lunds universitet).
- Undersökningens syfte och vilket materialet som ska samlas in.
- Utlova anonymitet.
- Klargör att deltagandet i undersökningen är frivilligt.
- Informera kring samtycke om att spela in.
- Ge tillfälle för respondenten att ställa frågor.

Bakgrund

- Kön, Ålder
- Utbildning
- Hur länge hen har arbetat som biståndshandläggare.
- Kan du berätta om ditt arbete?

Vad är det för problem? Hur ser problemet ut?

- Träffar du äldre som är ofrivilligt ensamma?
- Hur vanligt är det att du stöter på det i ditt arbete?
- Har problemet med ensamhet ökat eller minskat under de år du jobbat här?
- Det finns en föreställning om att äldre är så ensamma, stämmer det tycker du?
- Skiljer sig äldres ensamhet från yngres? Hur då i så fall?
- Ska äldre som är ensamma ha samma slags stöd som yngre med samma problem?
- När du träffar en äldre person – hur märker du då om ensamhet är ett problem för honom eller henne? Ge exempel.
- När du möter en person, kan du fråga om hen är ensam? Vad händer när du frågar?
- Kan du berätta om en gång när du på ett fungerande sätt har hjälpt någon som känner sig ensam? Kan du berätta om en gång då det inte fungerade så bra?
- Vilka är de äldre som “drabbas” av ofrivillig ensamhet?

- Tror du att ofrivillig ensamhet kan påverka äldres övriga hälsa? Om ja, på vilket sätt? Om nej, utveckla.

Hur bör problemet lösas? Hur pratar en om problemet?

- Är ensamhet något som samhället ska lägga sig i? Varför? Varför inte?
- Har du som biståndshandläggare något ansvar för att lösa ofrivillig ensamhet? Hur ser det ansvaret ut?
  - *Följdfråga;* Finns det någon annan profession/aktör som har ansvar för att lösa ofrivillig ensamhet?
  - *Följdfråga;* Finns det ett samarbete med andra aktörer för att lösa ofrivillig ensamhet, och hur ser det samarbetet ut i så fall?
- Vad har du för stöd från arbetsplatsen i arbetet med ofrivillig ensamhet?
  - *Följdfråga;* Vad har du för förutsättningar för att arbeta med ofrivillig ensamhet?
  - *Följdfråga;* Vad är det som kan begränsa dig i ditt arbete med ofrivillig ensamhet?
  - *Följdfråga;* Hur prioriterat är ofrivillig ensamhet i ditt arbete?
- Vilka insatser har ni för ensamhet? Vem riktar sig insatserna mot?
- I SoL utgår ni från att den äldre ska tillgodoses en skälig levnadsnivå. Vad räknas som skälig levnadsnivå när det gäller ensamhet?
- Hur pratar ni om ofrivillig ensamhet på din arbetsplats?
  - *Följdfråga;* Vad tror du att det beror på att ni pratar om det så/inte pratar om det?
- Anser du att ofrivillig ensamhet hos äldre har förändrats under Covid-19? Hur då i så fall? Hur har du märkt det?
- Hur ser du på det framtida arbetet med ofrivillig ensamhet?
  - *Följdfråga;* Vilken roll skulle du vilja att ofrivillig ensamhet får i ditt framtida arbete?

Efter intervjun

- Har du något som du vill tillägga?
- Vad tycker du var viktigast att få sagt i denna intervju?